

160846

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü
YÜKSEK LİSANS TEZİ

T Ü R K M E N Ş İ V E S İ
ERSARİ URUGU ULU DEPE AĞZI

Ayşe İlker

Ankara, 1984

İÇİNDEKİLER

Söz Başı	I
İşaretler	3
İNCELEME	
Ses Bilgisi	
Yazı Dilinde Bulunmayan Unlüler	6
Uzun Unlüler	8
Kısa Unlüler	II
İkiz Unlüler	II
Unlü Uyumu	I3
Unlü Değişmeleri	I4
Unlü Düşmesi	I7
Unlü Türemesi	I7
Unsüzler	
Yazı Dilinde Bulunmayan Unsüzler	I9
Unsüz Değişmeleri	20
Unsüz Benzeştirmesi	22
Unsüz İkizleşmesi	23
Unsüz Düşmesi	24
Hece Kaynaşması	25
Şekil Bilgisi	
İsim	
Çokluk Ekleri	27

İyelik Eklari	28
Hal Ekleri	29
Sıfatlar	32
Zamirler	33
Fiil	
Fiil Çekimi	35
Bildirme Kipleri	36
Tasarlama Kipleri	39
İsim Fiili	41
Fiillerin Birleşik Çekimleri	42
Sıfat-fiiller	43
Zarf-fiiller	43
BİBLİYOGRAFYA	44
METİNLER	45
SÖZLÜK	II2

SÖZ BAŞI

Türkiye sınırları dışındaki Türkleri tanımak ve onları anlamak, nelere değer verdiklerini bilmek, ancak onlardan elde edilecek dil malzemeleriyle mümkün olabilir. Dil malzemelerinin değerlendirilmesi ise, Türkçenin bütünlüğünü ortaya koyacak, bu dili konuşan insanların, birbirlerinden çok uzak coğrafyalarda bulunmalarına rağmen bir çok ortaklığı olduğunu gösterecektir.

Bu gün, sınırlarımız dışındaki Türklerin bir kısmı ile gidip, görüşmek imkânı kısıtlıdır. Çare, Türkiye'ye gelmiş olanlarla görüşmektir.

Biz, 1982 yılında bizzat Devlet Başkanının direktifleriyle Afganistandan Türkiye'ye getirilen Türkmenlerle görüştük. Devlet tarafından, Kırşehirin Çiçekdağı ilçesindeki Devlet Üretme Çiftliğine yerleştirilen bu Türkmenler, Ersari urunun Ulu Depe tayfasından idiler. Türkiye'de olmaktan, Türk kardeşlerle bir arada yaşamaktan son derece mutlu görünen bu insanların mütevazilikleri, kanaatkârlıkları bana Türk olmanın gururunu bir defa daha yaşattı. Dilleri, tezime malzeme olan bu cefakâr ve vefakâr Ulu Depe tayfasını ömrüm oldukça unutmayacağım.

Bana bu mevzuda çalışma imkanını hazırlayan,

tezimin her safhasında yardımcı olan ve içimdeki sevgi kuvvetlendiren, kıymetli hocam Doç.Dr. Ahmet Bican Ercilasun'a şükranlarımı arz etmeyi bir borç sayıyorum.

Çiçekdağı'na benimle birlikte giden ve bana destek olan Dr. Sami İlker'e de teşekkür ederim.

Tezim, eldeki metinlerden hareketle ses bilgisi ve şekil bilgisi bahislerinden meydana gelmiştir. Hatıralarımın, iyiniyetime yorumlanmasını dilerim.

Gönül, Ersari urunun bütün tayfalarının dil malzemelerini derlemeyi diler. Bir başlangıç olması ve devam etmesi, en büyük istegimdir.

I Eylül 1984

İŞARETLER

- (/) : Kalın ünlüler üzerinde incelik
 (o) : Ünlüler üzerinde yuvarlaklık
 (.) : Geniş ünlüler üzerinde darlık
 (-) : Ünlüler üzerinde uzunluk
 (v) : Ünlüler üzerinde kısalık
 (^) : Ünlüler üzerinde bulanıklık
 (-) : r ünsüzü üstünde titrekliliğin uzaması
 (.) : k ünsüzü altında art damaklılık,
 g ünsüzü üstünde art damaklılık
 h ünsüzü altında nefeslilik
 (') : Ünsüzler üzerinde incelik
 (k) : Boğazda telaffuz edilen k ünsüzü
 (g) : Boğazda telaffuz edilen g ünsüzü
 (v) : Ünsüzler altında sızıcılık
 (o) : Ünsüzler altında belirsizlik, düşmek
 üzere oluş
 (T) : Yarı tonluluk
 (K) : Yarı tonluluk
 (Ñ) : Nazal n
 (˘) : Diftong
 (˘) : Ulama
 (') : Vurgu
 (/) : Yükselen ton
 (\) : Alçalan ton

İNCELEME

SES Bilgisi

Ü N L Ü L E R

YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNLÜLER

Ulu Depe ağzında, ana ünlülerin dışında, ara ünlüler olarak kabul edebileceğimiz ünlüler vardır. Bunlar:

á, â, ă, è, ê, í, î, ï, ó, ô, ú Ünlüleridir.

á ünlüsü : a ile e arasında bir ünlüdür. Ara sıra rastlanmaktadır. almáyá (I-I), çáylámız (I-200), árdímí(8-5), sáhárde (9-72).

â ünlüsü : a ile o arasında yuvarlaklaşmış bir ünlüdür. Ulu Depe ağzının, ara ünlüler bakımından en önemli ünlülerinden biridir. Özellikle şimdiki zaman ekinin düz ünlüsünde görülür. sevyârız (4-4), bilmeyârız (6-20), bolâr (6-296), dolâr (6-286), yiyâr (9-I8), içilyâr (9-III). Bunların dışında, değişik bazı kelimelerde de, â ünlüsüne rastlanmaktadır: oğlâk (2-90), molâlar (6-277), gâvurma (9-2).

ă ünlüsü : a ile ı arasında bir ünlüdür. Çok az görülmektedir. kervân (I-I54).

è ünlüsü : e ile i arasında kapalı e ünlüsüdür. Ulu Depe ağzında az rastlanır: geçrek (I-II5), dëyer (I-I2I).

ê ünlüsü : e ile ö arasında ve sıkça görülen bir ünlüdür: bêbêk (2-267), görêş (2-72), şêlêk (I-4I), gelêr (2-268), görşêk (2-4)

í ünlüsü : ı ile i arasında bir ünlüdür. Ara sıra karşılaşılmaktadır. t**í**b (6-300), baz**í**ları g**ó**z**í**ni (6-93), árd**í**m**í** (8-5), gun**ı** (2-23)

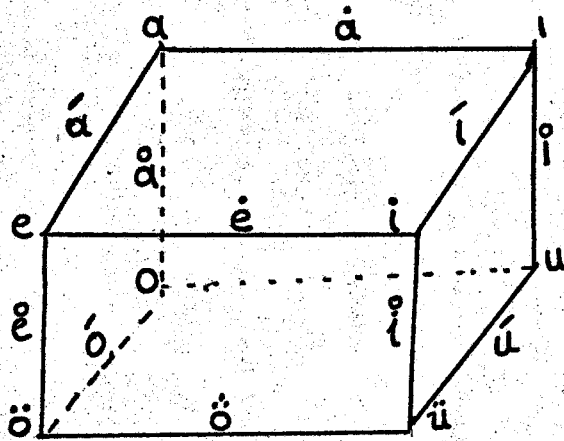
ï ünlüsü : ı ile u arasında hafif yuvarlaklaşmış bir ünlüdür. Az görülür: y**ï**m**ï**rtan**ı**ñ (6-231), sıyr**ï**ma (1-35).

ö ünlüsü : i ile ü arasında hafif yuvarlaklaşmış bir ünlüdür. Az görülür: b**ï**r**ö**ñ**ç**tir (9-14), m**ï**n (1-20).

ó ünlüsü : o ile ö arasında bir ünlüdür. Ulu Depe ağzında sıkça görülmektedir: k**ó**pek (2-63), g**ótó**rdüler (3-44), g**óz**ı**ni** (6-93), g**ór**se**ñ** (6- 108), g**órór**(8-28), k**óp**rek (9-15), k**ó**ylerimizde (9-29).

ö ünlüsü : ö ile ü arasında bir ünlüdür. Ara sıra karşılaşılmaktadır: ö**l**cek (1-24), h**ök**ömet (2-21), özl**ök** (2-46), k**ötü** (9-129)

ú ünlüsü : u ile ü arasında bir ünlüdür. Bir kaç kelime rastlanır: d**ú**şmann**ı**n**ı** (2- 344), b**úyü**ğ**ü**ne (2-153).

Ulu Depe Ağzı Ünlülerinin Şeması

U Z U N Ü N L Ü L E R

Türkmen şivesi yazı dilinde olduğu gibi, Ulu Depe ağzında da uzun ünlüler vardır. Bunların bir kısmı, herhangi bir ses hadisesinden meydana gelmeyen ve asli uzunluk olarak kabul edebileceğimiz uzunluklardır. Bu asli uzunlukların dışında, ses hadiseleriyle ilgili uzunluklar da söz konusudur. Hemşin hemen bütün ağızlarda görülen bu tür uzunlukları, Ulu Depe ağzı için üç grupta toplamak mümkündür: I- Yaklaşma hali ekinin, ünlü ile biten kelimelerde, kelimenin ünlüsü ile birleşmesinden meydana gelen uzunluklar. Bu uzunluklar, Ulu Depe ağzının en önemli özelliklerinden biri olarak kabul edilebilir.

II- Ünsüz düşmesinden meydana gelen uzun ünlüler.

III- Hece kaynaşmasından meydana gelen uzun ünlüler.

Ses hadiselerinden meydana gelen bu uzunluklara geçmeden önce, asli uzunluklar olarak kabul ettiğimiz ünlüleri, alfabe sırasına göre veriyoruz:

ASLİ UZUNLUKLAR -

ā (2-285), ādamāñ (6-140), ādını (6-20), āķ (2-68), āķmāma (6-290), ālın (2-310), ārığ (9-37), āya (2-315), āyālı (1-142), āyılñ (2-119), āylık

(1-18), bābam (2-369), bādam(6-228), bālık (6-175), bār (2-51), bīrisi (9-64), cōcuk (2-263), çağasını (2-31), çīban (6-279), dābani (8-5), dāyımdır (2-128), dēli (6-28), dīdi(6-93), dīyşine (2-67), dōlinça (1-13), dōn(1-27), dūz (1-97), dūp (6-235), ērine (2- 169), Ersāriniñ (6-25), ērten (9-120), ğālan (1-18), ğālin (2-1), ğār (1-51), ğāş (2-311), ğātık (6-187), ğāvak (2-37), ğāzan (6-194), ğōza (9-119), ğōbek (2-318), ğōkbōrū (2-247), ğūrin (6-246), ğūya (1-8), hālı (2-183) hamīr (6-257), hōl (1-52), ĩnep (2-30), māya (6-196), nēm (2-33), ōcak (2-193), ōda (6-356), ōdun(1-163), ōder(2-185), sābını (6-280), sāman (1- 36), sānağ (1-144), sārısı (6-321), si-ğāri (9-106), sōrādım(2-367), sūdūnū (6-284), şīre (3-115) şōre (2-254), şunçānı (6-78), tābak (2-75), tīz (6-284) tōmlar (2-114), tōrt (2 -334), ūn (1-160), uzīn (6-238), yāban (6-174), yāğı (6-202), yāğlı (9-36), yānığ(1-154) yārim (1-32), yārin (1-14), yāşında (1-2), yāşlılar(2-248) yāyıb (6-207), yāzıñ (1-30) yōl (2-12), yūdub (9-163), yūka (2-14), zād (6-62)

SES HADİSELERİNDEN MEYDANA GELEN UZUNLUKLAR

I. Yaklaşma hali ekinin, kelime ünlüsüyle birleşme-
den meydana gelen uzunluklar:

Türki< Türkiyeye (6-9), ğuya< kuyuya (1-8),

depē<tepeye (8-7), candarmā<jandarmaya (2-303),
hovā<havaya (2-304), ortā<ortaya

II- Ünsüz düşmesinden meydana gelen uzun ünlüler:

Özellikle, şimdiki zaman ekindeki r ünsüzünün düşmesinden doğan bu uzunluklar, Ulu Depe ağzında sıkça görülür:

diyēsīñiz mi (6-70), ayrıyālar (1-104), okyā(2-302), duryādı (2-371), yapışāsīñiz (6-159), çekyōlar (9-125), anlādyālar (2-325), soyyō (5-117), çalışyātılar (2-333), duryādı (2-371).

r düşmesinin dışında, l ünsüzünün düşmesinden de doğabilen uzunluklar vardır. Ancak bunlar yaygın değildir:

bōsa. "olsa" (1-19), bōduk. "olduk" (5-5)

III- Hece kaynaşmasından meydana gelen uzun ünlüler:

Bu tür uzunluklar, Ulu Depe ağzında sık görülen uzunluklardır. Özellikle, ğ ünsüzü ile başlayan hecelerin düşüp, kendilerinden önceki heceyi uzatmalarından doğarlar:

ekmēmizi<ekmeğimizi (6-258), dēl (9-110), kekar-dānda<kıkırdağında(9-166), nasıllīni<nasıllılığını (9-175) barlīni<varlığını (9-176), ilişkilēmizi (2-350), özlēmiz (6-44), atalānı (5-9), ğışlāñ<kışlanın (2-122)

Bunların dışında, ünlü karşılaşmasından doğan ve vurgu ve tonlamaya bağlı olan uzunluklar da vardır. Bun-

lara birer örnek vermekle yetineceğiz:

nōlya < ne oluyor (2-460)

nīresinde (2-II8), uçyān (3-75)

aşağıda ıssıcak bolı durar.(6-I97).

KISA ÜNLÜLER

Ulu Depe ağzında kısa ünlüler sık görülmez. Bu ünlülerin örnekleri hep dar ünlülerdir. Bu sebepten düşmek üzere oluş işaretidir. Tesbit edebildiğimiz dar ünlü örnekler şunlardır:

alībilmiz (6-I64), alībilyor (9-I95), deriden (I-6), ederiz (2-74), sıyırđırar (I-I59).

İKİZ ÜNLÜLER

Ulu Depe ağzında ikiz ünlüler yaygındır, ikiz ünlüler, değişik seslerin düşmesiyle yan yana gelen ünlülerin ayrı ayrı değil de bir nefesle telaffuz edilmesinden doğmuşlardır. Ulu Depe ağzında, üç çeşit ikiz ünlü vardır. Bunları, en yaygınından başlamak üzere şöylece sıralayabiliriz:

I- Eşit ikiz ünlüler

aa eşit ikiz ünlüsü : baalarımızıñ (6-I30), arabaa (I-I90), şaan (2-I28), gulaana (6-I89),

ee ikiz ünlüsü : Meemmed (6-1), eer < eğer (9-93)
Kırşere (1-155), şeerlerde (9-131),

ii ikiz ünlüsü : diip < deyip (6-19), birbine <
birbirine (9-171)

uu ikiz ünlüsü : Az görülen bir ikiz ünlüdür.
suunu < suyunu (6-295)

II- Yükselen ikiz ünlüler

ea ikiz ünlüsü : Az görülür. ceabını < cevabını (2-403).

ie ikiz ünlüsü : die < diye (2-121), parketmie <
farketmiyor (1-131), kişie < kişiye (6-289), gerie < geri
ye (3-105).

io ikiz ünlüsü : Çok nadir görülür. dior < diyor (9-148).

III- Alçalan ikiz ünlüler

ai ikiz ünlüsü : Az görülür. Allain < Allahın (3-113)

au ikiz ünlüsü : Az görülür. yaut < yahut (2-386).

ei ikiz ünlüsü : Mevleiler (3-14), destekleşi (2-348)

öü ikiz ünlüsü : Sıkça görülür. öünyortı < öğünüyordu (4-9), döüp < dövüp (4-10), söünyoz < seviniyoruz (5-7), döüştüren < dövüştüren (2-70), döülüptür (6-321).

ou ikiz ünlüsü : Az görülür. Qurapanıñ < Avrupanın
9-174

Ü N L Ü U Y U M U

Ulu Depe ağzı, ünlü uyumu bakımından değişik özellikler göstermektedir. Alınma kelimelerin bir kısmı, ünlü uyumuna girer. Bunun yanında, değişik eklerin ünlü uyumunu bozduğu görülür. Umumi olarak Ulu Depe ağzında uyum bozukluğundan söz edilebilir. Şimdi, kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından korunan ve bozulan halleri şöylece sıralıyabiliriz:

A-Kalınlık-incelik uyumu: Özellikle ekler bakımından pek sağlam değildir. Alınma kelimelerin bazılarının ise kalınlık-incelik uyumuna girdiği görülür:

âzan < ezan (9-62), halal < helal (6-162), Süleyman (6-37), Tebâblerin < tabiplerin (6-300), esgerlik (2-299), barabar (2-130)

Ekler bakımından ise, özellikle iyelik, yükleme hali ve soru eklerinde kalınlık-incelik uyumunun çok yaygın olarak bozulduğunu görüyoruz:

oğlani (2-138), urmali (2-144), oğlagi (2-94), soyer (1-25), yorunçkani (1-79), sıyrıldı (1-96), oni (6-263), tankını (2-26), bazıları (9-5), arabalı (9-75), bakılanları (9-49), Buharani (6-3), güzularını (6-188), urugi (6-17), tani (8-35), taşıladı (4-12), yoruldı mı (1-14), bolmāptır mı (2-378), basılmāptır mı (2-378)

~~B~~ Düzlük-yuvarlaklık uyumu: Düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından da Ulu Depe ağzı bozulmaya uğramıştır. Bazı hallerde ve özellikle görülen geçmiş zaman ekleriyle, iyelik eklerinde tam bir aykırılık görülür. Bu aykırılık, geniş zaman ekinde de devam eder. Bunun dışında, aslında uyuma aykırı olmayan bazı kelimeler de, düzlük-yuvarlaklık uyumu dışında kalmışlardır. Metinlerimizde karşılaştığımız örnekler şunlardır:

olonnarıñ (2-340), dödoğ (2-313), göröş (2-27, 50),
 pütün(2-200), tüplüni (6-344), gündiz(I-18), gózí-
 ní(6-93), doğri(2-84), guyrugi(9-9),
 oror (2-340), bolor (8-10), görór (8-28),
 öldi (2-2), boldi (2-304),

U N L U D E Ğ İ Ş M E L E R İ

İNCELME : Ulu Depe ağzında kalın sıradan ünlülerin incelenmesi, eklerde daha yaygın bir şekilde görülür. Bunun yanında kelime bünyesindeki kalın ünlülerin bütünüyle incelendiği de olur.

a>e : veteniñiz<vatanınız (6-I24), emme<ama(2-70).

ı>i : Ulu Depe ağzında bu incelme yaygındır.İye-
lik ekleri, yükleme hali ekleri,görülen geçmiş zaman ek-
leri umumiyetle incelmışlerdir:

ğoyuni(9-45), muni (9-120),bartı(6-39), sakladı(6-
94), sīvadı (3-104), tani (8-35), duryādi (2-371)

Bu incelmelerin yanında, değişik ünlülerde de,a-
ra sıra incelmelere rastlanmaktadır.

KALINLAŞMA : Bu temayül, Ulu Depe ağzında yaygın
değildir.Alınma kelimelerin bazılarının kalınlaşmış şe-
killeri görülür.Ana ünlülerin, ara ünlüler şeklinde kalın-
laşmasıyla karşılaşılır:

e>a : halal<helal (6-162)

ı>î : gúnî (3-23)

ı>1 : İslam (6-128)

ö>ó : görseñ (6-108), göz (6-329), kóp (6-185),
kóylerimizde (9-29),çókelek(6-211)

ü>ú : gózú (6-188)

YUVARLAKLAŞMA : Bu değişme en çok, 'a' ünlüsüyle 'o' ün-
lüsü arasındaki hafif yuvarlaklaşma merhalesinde görülür ve
bu Ulu Depe ağzının önemli özelliklerinden biridir.Yaygın
olarak görülmektedir.Bunun yanında, yazı dilinde düz ün-
lü ile söylenen şimdiki zaman eki, Ulu Depe ağzında, yer
yer tam yuvarlaklaşmış şekilde görülür.Ancak, bu tam yu-
varlaklaşma hadisesinde, Türkiye Türkçesinin tesirinin o-

lup olmadığı mevzuu da şimdilik kapalıdır.

Sözünü ettiğimiz yuvarlaklaşmalar dışında, yazı dilinin de önemli bir özelliği olan ve iç sesteki v ünsüzünün tesiriyle meydana gelen yuvarlaklaşmalar karşımıza çıkar.

Şimdi sırasıyla bu örnekleri görelim:

a>â : inyâ (3-74), yapıâ (9-128), bilmeyâr (6-20), yiyâr (9-18), içilyâr (9-III), içyâsıñ (9-II4), dilyâlar (9-120), yazyalâr (9-215), bolâr (2-69), saklayarlâr (9-44), bağlayarlâr (9-45), goymâyor (9-127), çekyolâr (9-125) oğlân (I-1), oğlâk (2-40)

a>o : bilyõsuñuz mu (9-146), çıkaramyõz (9-373), bişõrsuñ (8-187), baryoñ (3-34), anlayo (9-213), yiyorlar (9-62), diyo (9-145), beryor (6-85), etyor (9-II9), hovlu (I-60)

e>ê : gelêr (2-268), bilyêñ (9-199), etyêrler (9-I)

e>ö : dövrüm (2-21) dövletten (2-323)

i>î : yimirtanıñ (6-321), anlıyartîk (9-175)
bîl (218)

DÜZLEŞME : Yaygın bir değişme değildir. Arasına örneklerine rastlanmaktadır.

ü>ı : gündîz (I-18), ölip (6-II6) biyik (9-33)

u>ı : namıs (8-6) yağmır, ğarpız

o>a : dahtır (6-3117)

DARALMA : Bu konudaki örnekler çok azdır.

a>u : yuvaş<yavaş (2-185)

GENİŞLEME : Bu değişme de Ulu Depe ağzında çok az görülür:

u>o : dödok<dudak (2-313)

ü>ö : görêş<güres (2-72) götörse (2-95)

UNLU DÜŞMESİ

Unlu Düşmesi olayı Ulu Depe ağzında yaygın değildir. Karşılaşılan unlu düşmesi örnekleri ise umumiyetle dar ünlülerde görülmektedir. Bunun yanında geniş ünlülerin düştüğü örnekler de vardır:

gemrer<kemirir (1-100), yerdekilernin(6-19), aşlandı<aşılandı(2-355), Uldepe<Uludepe (6-26), Bekrin(2-161), edbilmez(2-46), edbilsen (1-93), Buhār<Buhara (6-18), dersi<derisi (6-186), hāl dokıydu<halı dokuduk(5-3).

UNLU TÜREMESİ

Türkçede r ünsüzü ile kelime başlamadığından, Ulu Depe ağzında görülün ünsüz türemeleri r ünsüzü ile başlayan alınma kelimelerde istisnasız olarak görülür. Yine istisnasız olarak, Rus kelimesi her konuşanın telaffuzunda unlu türmesine uğrar:

Urusun (39-1), Urus (6-6), (4-6)

Bunun yanında, şahsi konuşma özelliklerinden doğduğunu sandığımız unlu türemeleri de vardır:

varmışı (6-136), barekeni<varken (6-143)

Ayrıca, münbaşı, yüzbaşı(9-2IO,2II) kelimelerinden anoloji yoluyla meydana geldiğini tahmin ettiğimiz bir ünlü türemesi örneği ile karşılaştık:

subayu < subay (9-2IO)

ÜNLÜ BİRLEŞMESİ

Ünlü birleşmesi örnekleri Ulu Depe ağzında yaygın değildir. Karşılaştığımız bir kaç örneği alıyoruz:

nem için < neme için (3-35), nem iş < neme iş (I-181)

U N S U Z L E R

YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN UNSUZLER

Yazı dilinden farklı olarak, Ulu Depe ağzında çoklukla kullanılan ünsüzler **ṫ, ṣ, ḡ** ünsüzleridir. **ṫ** ünsüzü ise yazı dilinde olduğu gibi sıkça kullanılmaktadır. Bunların yanında, düşmek üzere olan ünsüzler de vardır:

ṫ ünsüzü : Ulu Depe ağzının ilgi çekici bir ünsüzü olarak karşımıza çıkıyor. Aynı tür kullanılışlarda, meselâ 'bir' kelimesinde, titrekliğin uzaması bazan devam eder bazan da **r** ünsüzü çok hafif telaffuz edilir.

biṫ (2-75), (I-76), duṫ (2-382)

ṣ ünsüzü : Boğazda telaffuz edilen **ṣ** ünsüzüdür. Çok yaygın olmamakla birlikte çeşitli hallerde karşılaşılan ünsüzdür.

oṣıymaklar (2-50), ṣırṣ (I-22), yoṣtur (2-29),
ṣırṣ (3-70) baṣyar (7-7) naṣıl (I-89)

ḡ ünsüzü : Boğazda telaffuz edilen **ḡ** ünsüzüdür.

ḡırḡılık (I-26) , ḡırḡılığın (I-126)

Düşmek üzere olan ünsüzler ise, **r l n ve z** ünsüzleridir. Ancak bunların değişik sebeplerle bu duruma geldiklerini düşünerek, zaten az karşılaşılan bu örnekleri sadece anmakla yetiniyoruz.

ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

SEDALILAŞMA:

Ulu Depe ağzında, düzenli ve yaygın olarak karşılaştığımız önemli ünsüz değişmesi $k > ğ$ dir. $t > d$ ve $p > b$ değişmeleriyle de ara sıra karşılaşılmaktadır:

$k > ğ$ değişmesi :

ğaytarıb(6-361), ğarğa (8-37), ğarpuz(9-60), ğasa(1-95), ğısrı (1-114), ğuyruk (2-71), ğulağı(2-70), ğıPırdamaz(2-81), ğatılmaz (2-248), ğurban (2-289), ğadem (2-293), ğazansa (2-61), ğonuk (2-128), ğarıb (6-301), ğırıb (6-294), ğımmat (6-184), ğara (9-133), ğavun (6-40), ağşami (1-14), argasında (6-306), başğa (6-81), yoğ(1-210)

$k > g$ değişmesi : Çok az rastlanan bir değişmedir:

gişi < kişi (1-45), gülo < kilo (1-186),

$t > d$ değişmesi :

doğu < toku (8916) , depemiz < tepemiz (6-10), darağlığı < taraklık (2-320), dāban < taban (2-321), duz(6-251)

$p > b$ değişmesi :

bişen < pişen (8-3), barmağlar(2-315), bürüncü < pl-

İnci (6-313)

s>z değişmesi : Çok az görülen bir değişmedir.
noğzan (6-89)

SEDASIZLAŞMA :

b>p değişmesi : Metinlerimizde fazla görmediğimiz
bir değişmedir.

ıçak (6-343), pütün (2-200)

z>s değişmesi : Birinci çokluk şahıs ekinde ve geniş
zaman ekinde karşılaştığımız bir değişmedir.

ğaynadars (6-214), içmers (6-255), almas (6-259)

g>k sedasızlaşması ise, eski şekillerin devam etmesidir.

köl<göl (8-107, köynek (5-9), keyik (6-171)

kelsin (2-57), kütyer (1-108), kün (2-1207)

SÜREKLİLEŞME :

ç>ş değişmesi :

şorba<çorba (9-2), işmeklere<içmeklere (6-2517,
üşlerde<uçlerde (2-88), gençleri<gençleri (2-326), büş-
kü<büçkü (1-41)

Süreklileşme örnekleri Ulu Depe ağzında sık görülmez.

SÜREKSİZLEŞME :

Ulu Depe ağzında çok yaygın ve düzenli olarak kar-

şılaştığımız önemli değişme f > p değişmesidir. Kelime başında, ortasında ve sonunda bu değişmeler sıkça görülür:

tarapından (2-225), palbakar < falbakar (2-318), masrap (2-154), petava < fetva (2-57), parz (3-52), palanları (6-301), upak (6-172), pirar (6-7), pazla (89-109), telep (6-195), taypa (6-33), pikrimden (6-30), ependim (8-61)

UNSÜZ BENZEŞTİRMESİ

Unsüz benzeştirmesi örneklerine Ulu Depe ağzında sıkça rastlanmaktadır. En yaygınından başlamak üzere bunları şöyle sıralıyabiliriz:

-nl- > -nn- benzeştirmesi :

edenneri (9 -107), içyannarı (9-115), doyannarı (9-116), alışannarı (9-122), insannık 9(-127), munnarın (9-170), yamannadi (6-83), onnar (2-340), gelsinner (2-56), göyunnarı (1-102), APğannan (1-181), Türkmenner (2-12), annâmadım (2-34)

-tc- > -cc- benzeştirmesi : Bir gerileyici benzeştirme olan bu benzeştirmeyeyle arassıra karşılaşıyoruz:

gıtcek (1-120, 1-36), biccek (2-149)

-mb->-mm- benzeştirmesi :

bādam mar< badam bar (6-229), sıyırım māmıřın<sıyırım
barmış (I-36)

-st->-ss- benzeştirmesi :

-üssünden (6-322), (2-84), (3-93), (6-71)

-ts->-ss- benzeştirmesi :

tüsse (6-356), tüssesini (9-I26), tussañız<tutsanız
(3-97)

-rl->-ll- benzeştirmesi :

diyeller (3-55)

-zl->-ll- benzeştirmesi :

billler (I-I88), (4-I4)

-zl->-zz- benzeştirmesi

sizzer

UNSÜZ İKİZLEşMESİ

Ulu Depe ağızında görülen ünsüz ikizleşmelerinin büyük bir bölümü, eski metinlerimizde karşılaştığımız ikizleşmelerdir:

tokkuz (6-I7), sekkiz (6-I7), Ğabasakkal (6-37)-
yetti (2-I28), arığılamaz (I-87)

Bunların dışında bir kaç alınma kelimede de ünsüz ikizleşmesi vardır:

derran<derhal (2-264), kattan<katiyyen (6-76)

ÜNSÜZ TEKLEŞMESİ

Ulu Depe ağzında ünsüz tekleşmesi hadisesi sık görülmez. Karşılaştığımız bir iki örneği alıyoruz:

ovalkı<evvelki (2-354), kuvatlı<kuvvetli(2-101)

ÜNSÜZ DÜŞMESİ

En çok görülen ünsüz düşmesi, özellikle alınma kelimelerdeki h düşmesidir. Ayrıca, y, r, l ve t ünsüzlerinin düştüğü de olur:

h düşmesi :

günālinıñ (8-18), ka<kah (7-4), nikā (6-74), kāve (9-131), siyā(9-134), Bibi Ava<Bibi Hava (9-144), Resululla (3-66), silā (2-146), Davut Han> Davut An(2-335), Alla<Allah (2-8), Türklük issiyeti<Türklük hissiyeti (2-377)

y düşmesi :

böle(2-99)bārağ (9-191), şöle (6-180), sekkiz üz<sekiz yüz (2-85)

r düşmesi :

taşlayālar (1-24), bişeyini(2-26), tala (4-14) çāşılada(9-78)

l düşmesi :

bosa (1-47), boduk (5-5), osun (9-98)

t düşmesi : Alınma kelimelerde görülür.

dosları (2-253), dürüs (6-255)

Yer Değiştirme : Bu hadise bizim metinlerimizde yaygın değildir. Bu sebepten, iki örnek vermek mecburiyetinde kaldık:

müsülman (2-367), torpagında (6-18)

HECE KAYNAŞMASI

Hece kaynaşması hadisesi, çokça karşılaşılan bir hadise durumunda değildir.

meyvañ < meyvanın (3-II4), ağıllıñ < ağıllının (8-I),
kaministleñ < köministlerin (2-5), Türkleñ < Türklerin (2-408), şer < şehir (I-209)

HECE DÜŞMESİ

atalām (5-9), bilezini (2-I9I), özlēmiz (I-I73),
ışlēmiz (2-47) tarihlēni (2-406)

ŞEKİL BİLGİSİ

İ S İ M

ÇOKLUK EKLERİ :

Türkçenin bütün ağızlarında olduğu gibi, Ulu Depe ağızında da çokluk eki -lar/-ler dir.

Ancak, ses bilgisi bahsinde sözü edilen yaygın ben-zəştirmelerden dolayı, çokluk eki -lar/-ler şekillerinb -nar/ner şekillerine girdiği görülr. Önce, çokluk ek-lerinin normal kullanılış örneklerini, sonra da değişmiş kullanılışlarını veriyoruz:

cocuğlar (6-13), güller (6-336),

ādemler (1-138), sizler (1-65),

irenkler (2-10), ğomşular (2-201)

edenner , Türkmenner (2-12), donnar<donlar (2-151), hayvannar (3-91), onnar (2-340), munnar (9-170), alışannar (9-122)

Ulu Depe ağızında, çokluk ekleri için sözü edil-mesi gereken küçük bir mevzu da şudur:

Kelime bünyesine, çokluk eklerinden sonra gelen iyelik ekleri ve hal eklerinin kimi zaman hece kaynaşma-sına uğrayarak, çokluk eklerindeki r ünsüzünü düşürme-leri hadisesiyle karşılaşılmalıdır. Çok yaygın olmasa da, örneklerini vermek istedik:

özlēmiz<özlerimiz, üylemiz<evlerimiz

olanlāmıza<oğlanlarımıza, başlāmızı<başlarımızı

İYELİK EKLERİ

Ulu Depe ağzındaki iyelik ekleri şunlardır:

- Teklik 1. şahıs : -m
 2. şahıs : -ñ
 3. şahıs : - 1, -i, -u, -ü,
 -sı, - sı
- Çokluk 1. şahıs : -mız, -miz, -muz, -müz
 2. şahıs : -ñız, -ñiz, -ñuz, -ñüz
 3. şahıs : -ları, -leri

İyelik ekinin, teklik üçüncü şahıstaki kullanılışın-
 da, kalınlık-incelik, düzlük-yuvarlaklık uyumlarının yer
 yer bozulduğu ve özellikle, kalınlık incelik uyumunun bo-
 zulmasının, Ulu Depe ağzında tipik olduğu orta-
 ya çıkmaktadır. Diğer şahıslarda ise, yaygın bir uyum bo-
 zukluğu yoktur. Şimdi örnekleri görelim:

- Teklik 1. şahıs : etrafım, çevrem, depterim
 2. şahıs : etrafıñ, çevreñ, depterin
 3. şahıs : etrafı, çevresi, depteri
 başı, saçı, kaşı
- Çokluk 1. şahıs : toyumuz, üyümüz, vetenimiz
 2. şahıs : : toyuñuz, üyüñüz, veteninñiz
 3. şahıs : toyları, üyleri, vetenleri

AİDİYET'Kİ' si

Ulu Depe ağzında, çeşitli eklerde görülen uyum bozukluğu, enterasan olarak aidiyet 'ki' sinde görülmüyor. Normalde, yazı dilinde de uyum dışı kalan aidiyet 'Ki'si (onlarinki, masadaki, toydaki), Ulu Depe ağzında 'kı' şeklinde kullanılmaktadır:

palaninkı < falaninkı, olarinkı < onlarinkı
mununku < bununki , toydaki

H A L E K L E R İ

İLGİ HALİ :

İlgi hali eki -iñ dir. Ancak, hece kaynaşması neticesinde, -ñ şekli de görülmektedir:

adamıñ (6-140), nazarıñ (6-346),
ayalıñ (6-338), şonuñ (6-186), erkegiñ (6-346)

halıñ < halının (2-228)

bızleñ < bizlerin (1-201)

YÜKLEME HALİ :

Ulu Depe ağzında yükleme hali eki -ı, -i

-nı, -ni dir.

Bu ekin de, kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumlarını bozduğu görülür:

Buharani < Buharayı (6-3), guzuni < guzuyu (1-112)

giyimlerini (3-37), kimseni<kimseyi (9-214),
düyeni<düyeyi (1-157), Allānı<Allahı (3-62)
çeşidni (9-6), bularnı (9-175)

Metinlerimizdeki bir örnekte, normalde yükleme hali ekinin kullanılması gereken bir yerde, bu ek yerine yaklaşma hali ekinin kullanıldığını gördük. Bu örneği cümle ile birlikte alıyoruz:

(2-75) Her kim tāba götērse<her kim tabağı götürse

Hal eklerinin, birbirlerinin yerine kullanılması, Anadolu ağızlarında sıkça görülen bir olaydır. Ancak, Ulu Depe ağzında bir tek örneğe rastladığımız için, zikretmeyi uygun bulduk.

YAKLAŞMA HALİ

Türkmen şivesi yazı diline paralel olarak, Ulu Depe ağzında da, yaklaşma hali ekinin, ünlü ile biten kelimelerde, kelimenin ünlüsüyle birleştiği yaygın olarak görülür. Ünsüz ile biten kelimelerde ise -a, -e şeklindedir:

Türkī<Türkiyeye (6-9), depē<tepeye (8-67),
ortā<ortaya (2-138), candarmā<candarmaya (2-303)
ayasına (6-345), malına (6-360), ğızıla (6-264)
hemmesine (3-118), öyüne (2-149), asımana (4-11)

Ayrıca, eski şeklin devamı olarak, Uşu Depe ağzında -ka, -ke yaklaşma hali ekinin kullanıldığı da görülmektedir:

onka < ona (1-110), akrabalarınca (9-82) akrabalarına birbirinke < birbirine (9-83)

BULUNMA HALİ :

Bulunma hali eki -da, -de, -ta, -te dir.

zamanımızda (2-398), öyde (6-48),

bizlerde (2-146), kışlağlarda (9-131), ağaçta (2-140), onunkıda (9-71), palanıkıda (9-64)

AYRILMA HALİ :

Ayrılma hali eki de-dan, -den dir.

olardan (9-51), mahlıyından (3-103), mundan (6-12)

önce den (9-173), sizden, bizden, nemed en.

EŞİTLİK HALİ :

-ça, -çe dir.

barınça (9-158), munça (6-52), onça

VASİTA HALİ :

Vasıta hali eki , çeşitli kelimelerde kaynaşmış olarak karşımıza çıkıyor:

yazın, kışın, öylen,

YÖN EKİLERİ :

Yön ekleri, kalıplaşmış olarak bazı kelimelerde görülmektedir:

daşarı, içeri, sonra, önce, yokarki, ileri.

SORU EKİ

Ulu Depe ağzında, soru ekinin ünlü uyumuna aykırı olduğu hallerle karşılaşılır. Ayrıca, şahıs eklerinin soru ekiyle kaynaştığı görülür:

bādır mi<var mıdır (9-124)

toy mi (6-57) bolmaptır mi<olmamış mıdır (2-378),
tūtyā mıñ<tutuyor musun (2-369), yapıyā mıñ<yapıyor musun
(2-368), bilersiñiz mi (6-114)

SIFATLAR

Sıfatlar, varlıkları vasıflandıran ve belirten kelimelerdir. İşletme eki almazlar.

Şimdi Ulu Depe ağzındaki sıfatları kısaca gözden geçirelim:

VASIFLANDIRMA SIFATLARI

gijjik bir toplantı (2-196), yumşak konuşma (2-173)
yahşı bir hāl (2-188), iyi adam (1-94), gür ot (1-53)
yüpek don (2-151), kedde baalarımız (6-132)

BELİRTME SIFATLARI:

A) İşaret Sıfatları : bul, şol, ol, o, şu, şo

ol göyunnarıñ (I-II8), ol ādemi (I-II2), o yerde (I-I50), bul kirpik (2-3I2), şu yerden (3-II3)

B) Sayı Sıfatları : Kelime halindekiler, bir, iki, üç(üş), tört, beş, altı, yattı(yeddi), sekkiz, tokkuz, on sayılarıdır.

on bēş min lîre, bir dane, on lîre, kırk min y.b.

iki yarım saat<iki buçuk saat (2-I04),

tört kün (2-I20) iki yārım ay (6-I80)

SORU SIFATLARI :

neme, nēm için, kança, nerede gibi kelimelerdir.

BELİRSİZLİK SIFATLARI : Bir, tüm, bazı, hemme, paz-la, palan, başka, her, köp gibi kelimelerdir.

ZAMİRLER

Şahıs Zamirleri :

Teklik I. şahıs : men

2. şahıs : sen

3. şahıs : o, ol

Çokluk I. şahıs : biz

2. şahıs : siz

3. şahıs : olar, onlar

Şahıs Zamirlerinin Çekimi :

	İlgi h.	Yükleme h.	Yaklaşma h.	Bulunma h.	Ayrılma h.
Teklik 1.ş.	menim	meni	maña	mende	menden
	menin				
Teklik 2.ş.	seniñ	seni	saña	sende	senden
Teklik 3.ş.	onuñ	onu	oña	onda	ondan
Çokluk 1.ş.	bizim	bizi	bize	bizde	bizden
	biziñ				
Çokluk 2.ş.	siziñ	sizi	size	sizde	sizden
Çokluk 3.ş.	olariñ	oları	olara	olarda	olardan
	onlariñ	onları	onlara	onlarda	onlardan

İşaret Zamirlerinin Çekimi :

munuñ	muñu	muña	munda	mundan
şonuñ	şonu	şoña	şonda	şondan
onuñ	onu	oña	onda	ondan
bulariñ	buları	bulara	bulanda	bulardan
şolariñ	şolari	şolara	şonlarda	şonlardan
olariñ	oları	olara	olarda	olardan

F i i L

Fiil Çekimi :

Şahıs ekleri :

Zamir menşeli

Teklik 1.şahıs :-im, im, -in, -ın, -um, -üm

2.şahıs :-sın, -sın, -sun, -sün

3.şahıs : -

Çokluk 1. şahıs:-uz, -üz, -uz, -üz, -z

2.şahıs : -sınız, -sünüz, -sınız, -sünüz

3.şahıs : -lar, -ler, -la, -le

İyelik menşeli

Teklik 1.şahıs : -m

2.şahıs : -n

3.şahıs : -

Çokluk 1.şahıs :-k, -k

2.şahıs : -nız, -nız, -nız, -nız

3.şahıs : -lar, -ler,

Şekil ve Zaman Ekleri :

Bildirme Kipleri : Burada sırasıyla, Ulu Depe ağzında geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zaman şekillerini, örnekleriyle vereceğiz.

Tasarlama Kipleri : Burada da, fiillerin şart, istek, gereklik ve emir şekillerini örnekleriyle vereceğiz.

Bildirme Kipleri

GENİŞ ZAMAN &

Teklik 1.şahıs : götererin (6-I59), bağların (6-326), aların (9-I94),

Teklik 2.şahıs : berersin, alarsın, yapışarsın

Teklik 3.şahıs : yapışar (6-I59), sağar, alar(6-181)

3. şahsın geniş zamandaki kullanılışında, bazı hal-lerde düz ünlülerin yuvarlaklaşmasına rastlanmaktadır:

oror, görör

Çokluk 1.şahıs : sağarz, tikerz, çizerz, bararz

Çokluk 2.şahıs : yapışāsınız

Çokluk 3.şahıs : birler < verirler, tutuşdurarlar
begendirerler

Geniş Zamanın Menfisi :

Teklik 1.şahıs : bilmen, gelmem

2.şahıs : bilmezsın, gelmezsın

3. şahıs: bilmez, gelmez, gaynatmas

Çokluk 1.şahıs: içmers, bilmerz,

2.şahıs: bilmezsınız, gelmezsınız

3.şahıs: bilmezler, gelmezler

ŞİMDİKİ ZAMAN :

Teklik I. şahıs : istiyerin (2-III), beryerin(2-386)
bağlayarın (6-325)

2. şahıs : alyarsıñ, bilyensiñ, göryösuñ

3. şahıs: Bu çekimi iki şekilde inceleyebiliriz:
I- r ünsüzü düşmüş şekilde
bilyō (6-352), bolyō (6-353), soyyō (5-II),
bityō (7-3)

II- şimdiki zaman ekindeki a ünlüsünün yuvarlaklaşmış şekliyle:

yapyâr (9-25), beryâr (9-22), yaryâr (9-32),
bolyâr (9-60)

Çokluk I. şahıs : Bu çekim de farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklara göre, şimdiki zaman, I. çokluk şahıs çekimini de üç şekilde inceleyebiliriz:

I. Düz ünlülü ve r ünsüzü düşmüş durumda:

yazıyaz (2-121), ahtaryaz (2-165), diyez (9-39), yiyez (2-291)

II. Ekin düz ünlüsünün yuvarlaklaşmış şekliyle:

dokyorz (7-2), boyayorz (7-2), eğıryoz (7-1)

III. Şimdiki zaman eki ünlüsünün, a ile o arasında yuvarlaklaşmış şekliyle :

sevyârz (4-4), yapyârz, bolyârz, okyârz

Çokluk 2. şahıs : gelyersiñiz, isteyesiñiz, bilyosıñuz, yiyosıñuz.

Çokluk 3. şahıs : Bu çekimde, şimdiki zaman ekindeki ve şahıs ekindeki düz ünlüler, yuvarlaklaşma temayülündedirler:

yıyorlâr, goyarlâr, bağlayârlar, besliyârlâr, bakyarlâr, tutyârlar, alyârlar.

Şimdiki zamanın menfisi, menfilik eki getirilerek yapılır ve önemli bir değişiklik göstermez.

GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN

Görülen geçmiş zaman eki, Ulu Depe ağzında ünlü uyumuna aykırılıklar gösterir. Şahıslara göre çekimi şöyledir:

Teklik 1. şahıs : bildim, durdum, gördim,

2. şahıs : bildiñ, durduñ, gördiñ

3. şahıs : boldi, barti, sordi

Çokluk 1. şahıs : yüridik, orduğ,

2. şahıs : bildiñiz, yüridiñiz,

3. şahıs : bildiler, yüridiler

Görülen geçmiş zamanın menfisi de, bolmadi, görmedik, bilmediniz, anlamadılar, dimedim, dimediz şekillerinde yapılır.

ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMAN

Ulu Depe ağzında, -miş, -miş öğrenilen geçmiş zaman

ekine çok nadir rastladık. Öğrenilen geçmiş zaman için Ulu Depe ağzında -ıp, -ip, -ib, -ib gerindiumu kullanılır. Ancak bu kullanılıştta umumiyetle bildirme eki de bulunur:

alıpdır <almıştır , çıkıbdır <çıkıştır

bolubdur <olmuştur, degibdir <değmiştir

Teklik ve çokluk I. ve 2. şahıslarda bu kullanılış yaygın değildir.

GELECEK ZAMAN

Ulu Depe ağzında, **gelecek** zaman eki, kelime köküne ünlüsünü **düşürerek** eklenir. Çok nadir olarak, 3. teklik şahısta, ünlü ile birlikte eklendiği görülür.

Teklik I. şahıs : barcağım, çıkcağım, alcam, bercen

2. şahıs : gelceksiñ, alcaksiñ, berceksiñ

3. şahıs : alcak, berecek, gelcek

Çokluk I. şahıs : durcağız, gelcez, bercez

2. şahıs : alcakşıñız, durcakşıñız

3. şahıs : aytcaklar, bilcekler, durcaklar

TASARLANA KİPLERİ

Emir Ekleri :

Teklik I. şahıs : bereyin

2. şahıs : -

3. şahıs : bersiñ

Çokluk 1.şahıs : berelim

2.şahıs : berin, beriniz

3.şahıs : bersinler

Şart Ekleri :

Teklik 1.şahıs : bolsam

2.şahıs : bolşan

3.şahıs : bolsa

Çokluk 1.şahıs : bolsak

2.şahıs : bolşanız

3.şahıs : bolsalar

İstek Ekleri :

Teklik 1.şahıs : -

2.şahıs : barasın

3.şahıs : bara

Çokluk 1.şahıs : -

2.şahıs : barasınız

3.şahıs : baralar

Gereklik Ekleri :

Teklik 1.şahıs : bermeliyân, bermeliyim

2.şahıs : bermelisin

3.şahıs : bermeli

Çokluk 1.şahıs : bermeliyiz

2.şahıs : bermelisiniz

3.şahıs : bermeliler

İSİM FİİLİ

Ulu Depe ağzında, isim fiilinin şimdiki zaman ve görülen geçmiş zaman şekilleri görülmektedir. Öğrenilen geçmiş zaman şekli kullanılmaz:

hastayım, hastayın

hastasıñ

hasta

hastayız

hastasıñız

hastalar

hastadım hasta idim

hastadıñ

hastadı

hastadık

hastadıñız

hastadılar

hastasam

hastasañ

hastasa

hastasak

hastasañız

hastasalar

İsim fiilinin menfi şekli, Ulu Depe ağzında 'del' şeklidir: eyi dēl, hasta dēl, doğru dēl, yahşı dēl v.b.

Fiillerin Birleşik Çekimleri

HİKAYE :

Geniş Zamanın Hikayesi :

Teklik I. şahıs : bolartım

2. " : bolartıñ

3. " : bolartı

Çokluk I. şahıs : bolartık

2. " : bolartıñız

3. " : bolartılar

Şimdiki Zamanın Hikayesi:

Teklik I. şahıs : aşılyartım

2. : aşılyartıñ

3. : aşılyartı

Çokluk I. şahıs : aşılyartık

2. : aşılyartıñız

3. : aşılyartılar

Gelecek Zamanın Hikayesi :

Teklik I. şahıs : çıkçağtım

2. : çıkçağtıñ

3. : çıkçağtı

Çokluk I. şahıs : çıkçağtık

2. : çıkçağtıñız

3. : çıkçağtıılar

Ulu Depé ağızında, görülen geçmiş zaman ve ögre-

nilen geçmiş zamanın hikayesi çok az kullanılmaktadır.

Rivayet ve diğer birleşik çekimler, metinlerimizde ya çok az, ya yoktur.

SIFAT-FİİLLER

Ulu Depe ağzında en çok kullanılan sıfat-fiil -an, -en ve -yan, -yen 'dir. Gelecek zaman ve geniş zaman eklerinin sıfat-fiil olarak kullanıldığı bir iki kelimeye de rastladık.

uçyān (3-75), aydan<söyleyen (3-67), uruşturan köpeklerimiziñ (2-70), okutyān taleben(3-20), açcek zamanında (9-102), alcak şeyi (2-145)

ZARF-FİİLLER

Ulu Depe ağzında en çok kullanılan zarf-fiil eki ise -p, -b 'dir.

duzlab (6-194), ğaynab (6-215), keddeleb<büyükleş-tirip (6-301), saklab (1-62)

kesib (6-270), donub (6-271), degirib (6-268), ğaytarıb (6-361), yıkıdıb (2-81), asıb (6-213), ğavurub (6-225), alıb (6-173), urub (6-161)

Ayrıca -man zarf-fiili de kullanılmaktadır:

çıkman<çıkmadan (6-157), bolman<olmadan (6-76)

BİBLİYOGRAFYA

- ARAT, REŞİT RAHMETİ : Kutadgu Bilig İndeks, İstanbul, 1979.
(İndeksi neşre hazırlayanlar: Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Muri Yüce)
- AZMUN, YUSUF : Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında,
Reşit Rahmeti Arat için, Ankara, 1966.
- AZMUN, YUSUF : Ana Çizgileriyle Türkmence Dilbilgisi,
Ankara, 1983.
- İLVANU LUGAT-İT TÜRK DİZİNİ, Ankara, 972.
- ERCİLASUN, ANMET.B. : Kars İli Ağızları, Ankara, 1983 .
- ERGİN, MUHAMMED : Türk Dil Bilgisi, İstanbul, 983.
- SEMALMAZ, EFRASİYAP : Erzurum İli Ağızları, Erzurum, 1978.
- KORKMAZ, ZEYNEP : Nevşehir ve Yöresi Ağızları, Ankara,
1977.
- KORKMAZ, ZEYNEP : Güney-Batı Anadolu Ağızları, Ankara,
1956.
- ŞÇURBINİN, V.G. : Türkçe-Rusça Sözlük, Moskova, 1977.
- TÜRKMEN DİLİNİN SÖZLÜĞÜ, Aşgabat, 1962. (Sözlüğü Düzenler: Hamzayev,
Altayev, Atayev, Açilova, Mesgudov, Meretgel-
diyev)
- YALMAN, A.R. : Cenupta Türkmen Oymakları, Ankara, 1977.

METİNLER

- 1 -

SÖYLEYEN : Kerim Nazar, 32 yaşında

DERLENEN : Çobanlıkla ilgili işler.

- I. Soñ mundan onu bosāni bir oğlan gulāydān yahşı almāya uzaktan yahşı alıya. Soñ bir oğlan gōya ki ya yigirmē yāşında ya yigirmē beş yāşında. Ol düyenin iyzinde 'gez diyen oğlan, ol oğlan biraz genc oğlan olār. Civan olār. Gödek bolār. Soñ muni , ğuyunuñ başındaki ādem bosāni bir deriden, bizler oña çılgay diyerz. İnegin derisinden bizler inegen diyerz, sığırın diyerz. O sığırın derisinden suv dolup, aşaktan suv çıkıya. Ğuya varan zamanda özü çımyar işine. Soñ, döken zamanda bōsa bir ādem düye çekip nemedan soñ bir okka berye. 'Kēddeken divanı üyün iç yanag bir keddeken havuz var. Onun içini, sakız alaydın -bizler şamralay diyerz- sakız alaydından oni havuz yaparlar. Ol havuz dōlinça, oni bile çeker ol düye bile. Ol düye yoruldu mi soñ, ya yārın ertesi ya ağşamı başka bir düye bilen çeker. Başka bir düye soñ, başka bir oğlan çeker. O zaman döküp berende de başka bir nemede almaşar. Devşeri, almaşar diyerz bizler. Almaşandan soñ, ol oğlan eger ahşam uñudan ğālan bolşsa, ol gündüz uñlar ol oğlan. Ol oğlanın haķi onun ya āylık bolşsa yā yıllık bōsa, çopanın yārım haķıdır.
15. Çopan, yigirmē min yıllık şu duran bolşsa, oña on min bererler. Çopan, otuz min bolşsa oña on beş min bererler. Çopan kırk min bolşsa, oña yigirmē min bererler. Çoluk dīp bir nerzesi bar. Çopana iymek bişirer, palav bişirer, çorba bişirer.

- Ya bir geyun ölcek bolup gelen son, onu gaterip, taşlayalar.
25. Muni 'soyer. Onu soyâr, derden çıkarar, oni 'doğrar, göveş eder. Muni bişerer, oña bizler çoluk deyerz. Gdşman deyerz. Onuñ haki, on dñn bilen haki yigirme miñ bōsa, onunku beş miñ ucuzdur. Ardan diyez bizler ucuza. Eger yigirme min bōsa onunku on beş miñdir. Son, hoş muni geyunun meselesi neme boldi. İndi
30. bosāni, geyuñ ol bay adām -zengin adām- yāzıñ āyi bizkeriñ marālarımızda, çölllerimizde -bizler çöl diyez oña- çölllerimizde ot aynı şın yanı bolâr, öser. Yārim mitreden uzın bolar ot. Ot gūrīdi mi, ot gūrinden soñ bir ademin gününe bir günlüğüne segsen rupiyā, segsen abgāni, tokşan abgāni, yetmiş
35. abgāni, yüz abgāni beriler. Oña bizler, sāmān sıyırımā giccek diyerz. Palaniniñ sāmān sıyırım māmışın. A 'nirde? Palan yirde, an hoyda. An hoyun ya keltes orunda, ya oğul vögde, ya neme uç güyda, yā tağayda, yā alt çānaқта, yā gara tepede, yā neğarağızda, yā tēllide. Bulariñ hemmesi, urusuñ serhatına
40. gulāydır. Muña giderz. Ol bay bolşanı, - sizler vārıl diyesisñiz, bizler şēlēk diyerz, büşkü diyerz ya bilēr diyerz- ol vārıl doldurup al kider küncünüñ yāğından. Bizler küncü yağı diyerz, sizler susam yağı diyersisñiz. Küncünüñ yāğından dolup, alıp kider. O yağ bise yeniden elter. Bersinden sāmān
45. sıynımıñ vağtında, yüz gişī, ēlli gişī onu götürer. O yerde sāmān sıyırdırar. Düyenin hiç İyzi Uzülmez. Bir ēlli düye, kırk düye, öz düyesi on düye bōsa, gapdalını yeniden otuz düyeni küregine, pāra bilen pul bilen dēnnem eder. Küreğ etti. Bul sāmān bosanī, menē çiftligiñ otunu görñ-

50. süñüz.Şu ot yeni bastıryar. O sāmānıñ üstünden aynı çift-
ligiñ ot yere bardık bastıryá.Üstünden ğār yaǵsın, yaǵmır ya
yaǵsın bir ğarışdan ziyād ,aşak hiç ıslanmaz.Hōl bolmaz.
Mun bastırya bōsāni, bul diysen e'köp otlarī ğurı otı bas-
tıryar.Sāman otı, bastırıp bul bōsāni ne dēr? Menim miñ beş
55. yüz ğoyunumbolşa, bul ğoyun ğar bir mitre ğar yere yaǵan
pille, iki mitre yaǵan pille o zaman bul ğışınay öyünñ e-
ger öyü bul ğışlaǵda bolşa, ğoyundāni takrimān Yerköy ya-
nıǵ yerde ğoyundani, ğoyuna ğoşu, bir 'öy, 'hōvli, ğoyuna üs-
ti yapıǵlı bir neme ğurüş alar.Muña elter. Sāmāni onundā-
ni hovlusunuñ içine ya daşına bir yere basarlar.Çölde.On-
da saklar.Ġışlaǵıñ,çölüñ bir ğırası bolyar, bir ğıyası.
Onda saklar. Saklap diyseñ ğışınay o sāmāndan beribir.
Ta' uçay, uç yārımay, iki ay ğışımız bolya.İki ay ğış-
da o sāmāni berer.Samāndan daşaran bosa -bizler andaǵ di-
65. yerz, sizler yandaǵ diyersiniz - bu yandagi düye bilen
getirip yandaǵ basarık.Ona bizler küde diyerz.Sizler ne-
me diyesifñiz men bilem yok onı. Küde diyez. O küdeni o yan-
dagin bosāni bērisinden , düyeniñ yükü bilen iki miñ dü-
yē,üç miñ düyē yandaǵ basar.Yandaǵı basar. Otdan beyenme-
di mi andaǵ yandaǵı bērer, ğoyunnara.Bu ğadar yer.Yanda-
70. ğıñ yāşıl zamanında berēr.'GÖK zamanında.Ġurudupdan basar,
onı.Şol GÖK zamani yanaǵ bolup durār.Aynı böylece bolup
durār.Ġürca.Onu şunyan,hey bir bolarındanda yorunçka da
beryez.Sizler de mi yorunçka diyesifñiz?Yōrunçkanı bōsāni

75. Sizler destere diyersifiz, bizler erre diyerz. Erreniñ biñ rakkam biñ böylüce eğri bir nemesi bar. Onuñla kesipdiysen, sâman bilen arpanıñ sâmanı ya buğdayıñ sâmanınan ğatışdırıp berye. Eger ol küde sâmanan biten bolşa ya bitmedikbolşa, kaysını begense son munu ğış tamam oldu mi
80. ğış tamam olan soñ havva biraz sıcağ bolyar. Bu zamandan yigirmi gün ya hille yigirmi bēş gün êvêl ğoyuni meydāna çöle çıkaryarlar. Çöle çıkarandan soñ, ot şun yancak bolandan soñ çöle çıkaryar goyundāni. Hilyar az bir şey. Soñ düye çobanhar diyer, ğoyun öz kirpigi yāñık bolandan
85. kırk kasanāni doldurur dīp bir nañıl etyerler, bir lāf söyleyerler çopanlar. O soñ, şu toprağlı ottan ğoyun diyer kırkkasanāni doldursa deyer, ğoyun hiç aŗığlamaz deyer. Etini gidermez deyer bir lāf etyer. Bizler ona nañıl deyez. Laf, nañıl etyerler. O zaman ğlyce saba ertēdin alıp gitse, ta akşama gider bakar. Bakar iki adām ğoyunuñ yānındadır. Köpekleriñ en yahşısı yanındadır. Köpekler, üç dört köpek hiç. Onku köpek bolşa bir dāne dē kancık bārdır. O kancık hiç uyūmaz. Edbilsen o kancığa doğdurmazan. Eger çopan eyi adām bolşa, ol ne ğadar bekçiden ol oñsuyardır, payradardan da. Soñ bul o zaman diyer goyunuñ yūregi siyrıldı diyer çopan. A siyrılşa neme iş ederiz? Muña dūz bermezler diyer. Şöle çıkariñ, yā muşt yāni, yā kelleme yāni. Duzları atarlar her yere, her yere atarlar. Ğoyunuñ bir kōñü gelip yatyan yerine. Soñ
- 90.
- 95.

100. Goyunnar gelipdeni yalar, gemrer, oñu yer. Biraz şor sıran goyun bosa onu nem eder. Ö soñ bosāni bir rakkam goyunnarı bar. Onuñ bosāni goyunnarı diyer, köp doğruğupdur diyer çopan. Çopan aydyar, bir rakkam goyunumuz munu diyer ayrılı diyer. Ayıryālar bir azrağını onda bosa malt bolyar. Düz yiyse de o malt bolyam. Biraz soğuk helak edyer, gār. Oñu çıkaryardan oña düz bermeyer. Oña suamken bermeye çopan. Köp helak bolyar. Oñu çıkarıb bir rakkam doğcak goyunu alayda kütter, doğmacak goyunnarını alayda bakıyar. Son ādemi, gışın ay sekkiz ādem yā beş ādem
105. bilā güzeran etyen bōsā, soñ ādemi ōn bēşe onka yetirer. Bahar āyında -Bizlerin baharın deyez, göklemin deyez-onda bōsān ol son ādemi kēñezler. Güzuni bir ādem bakar, doğandan son. Hōş boğoz goyunu bir ādem bakar, gebe goyunu. Hōş, gışır goyunu bir ādem bakar. Gışır goyun bilen, doğması biraz gēcrek goyunnarı bir gezer. Soñ muni, hāne şu zamandan soñra, ya bēş gün yā on günden soñra goyunuñ yününü gırkarlar. Hemmesiniñ guzularınıñ ayağı beraberleşenden soñ. Goyunnar doğup bolduktan sonra, ol goyunnarıñ yününü gırkarlar. Yününü gırkandan soñ, çoban aydyar, bir
110. ille ki bēş gün yā on gün men giccek dēl dēyer. Uzağa diyer, uzağa al Kit goyunu, yo men alcağ dēl uzağa dēyer. Nēmē çin? dēyer. Goyunnarıñ diyer, yağmır köp yağsa buyâr der. Buyâr manası soğurar. Bir şible yününü aldırdım dēyer. Men, uzağa giccek dēl keim dēyer. Ōn gün, on bēş
- 115.

- I25. günden soñ gityer. Nēme ki yūni biraz keddelye, biraz azı-
cık uzalıyar. Hem gırğılık, gırğılığın kesen yeri bōsa, e-
tinden kesen yeri bosa o da biraz yahşı bolyar, eyi bol-
yar, Son mundan, bul yahşı boldi mi, mun al Kityer dāni
çoban ayfıyar, bir yağmır yağsa yağmıra çıkarıyar göyunnar.
- I30. Göyunuñ gırkıllığınañ İyzi gitdi diyer, yahşı boldu dēyer.
İndi yağmır yağsa da parketmle diye, göyunu al Kityer. Gö-
yunnar gö keddeñ yāniğ bolup Kitya göyunnar. Bu kedde de-
yişimin nemesi göK guvarcın bigedi bolyar soñ. Yahşı bo-
lup Kityar. Ene o soñ göyunnāni, çopan da mes dēr, çopa-
nıñ yānında da mes dēr. Gulugülzarlık bolup gidyer. Gul-
lārıñ bosāni gızıl bosun, sarı bosungulları açıp diyseñ
çopan muratına yetyer. O son bir rakkam ademler göyun a-
kan ademler, ya yüz göyuni, ya yüz elli göyuni, doğan gö-
yunu bār bosa onu ayrığ alıb galyar. Oña alayda bir çopan
tutıyar. Bul öyü bilen yañkı, bizler ahıy diyerzy yañkı toy
bolan pillē tutulan öye. Öyleriñ birini düye yüklep gö-
yuna çıkarı. Ayālı bir ihtıyar, garrı ayālı bilen ya kaysı
bir yahşı kelinı bosa ya öz kelinı bosa bir garrı ayalı
bile bir iki sānağ meydāna çıkıyarlar. Şöle çıkıyarlar. Gö-
yun doğyan pille. Muni, son muni sağıyarlar, süydüni yogurd,
edyerler, bastırıyarlar, gurut edyerler. Muni şu yerde é a-
yallarıñ bāşında üç ayal, dört ayal ekityer oña. Ayalları-
nam yānında, çoluk, çocuk, mayda, oğlon, uşak, baryar, gel-
yer, Kityer. Gıslağı bilen, çölüm ortası bir yol bolyar. Ge-
- I40.
- I45.

- I50. lim, gidim köp bolyar. O yerde dāni, sizler çargıcı di-
yez, bizler bahşı diyerz. Türkü söyleyeni, dūtar çalyāni
alıp barartılar. Alıp barıp o yerde oña palav edip oña
iymek yapıp ēy oña bayram yāniğ etyerler.
- I55. Düyekeş. Bizler düyekeş diyerz, kervān. Düyēni in-
di şundan biz Ğaysere giccek, yā Kırşeeere giccek. Biz o
yerden, vilāyet-i şıbırğandan an hoy gissēk ya Mazār gis-
sēk, biz düyeni aydarz: Ahmed ıla sen, seniñ kaçça düyeñ
bar aşna diyerz. Onda bul aytyar: Meniñ tört düyem bār ya
üç düyem bar. Onda sen kaçça düyeñi alı kidersiñ? Ė men i-
ki sāne düyemi alıkideriñ. Nēme yüklēcek? Ė men ya ūn yük-
lēcek, ya arpa yüklēcek, ya men şıvağ yüklēcek. Şıvağtan
başka yavşan diyeler. Yavşan yüklēcek, ya kövrülüg yüklē-
cek, ya ōdun yüklēcek. Nīre giccek? Palāni şehre giccek.
Ya palān yerden yandağ alıp gelcek. İki gişi, üç gişi
I60. biz yār bolyaz. İndi biz hem divāl bolyaz. An Ahmed
ıla ya Nimad ıla ya üç gişi, dört gişi bolup gityerz.
Düyeni alı gidip ğlyşāğ - ğlyşāğ, eşegiñ önüpdēni gityer.
- yārım gün yüridimizden soñ, düyeni yolda durudup, ot ber-
yerz. Eşege de ot beryez. O yerde düşlep bir ğara çay dü-
şümüz bolarti. Ourug yānağ. Çāy cüşün astına od yakıddan
I70. bizler çāy içertik. Çāy içipdendisen, çāyniçen tutdurduğ
mi soñ yine düyeni çeker. Hem düyē biraz rāhat bolyar,
hem biz özlēmiz. Soñ mundan, düyēni çekip gityerz. Soñ
barıp bir günlük yol yürüyerz, yārım günlük, bir gün-

175. lük yol yürimizden son, ne ğadar bosa yolda düye yādādi. Biz, yatıp turuTyor̈z. Arabayan terk barcāmız yoK, çabıK barcāmız yoK. Soñ, barcaK yerimize baranımızdan soñ, sen ödunu kança satyasıñ diyer Pārisvan̈nar. Pārisi dilinde, APgan dilinde. Bizler bilmerz. Senin ödunuñ kança diyer.
180. Biz onuñ piyatını soryanı bilemiz yoK. Böyle bir yahşı yānımız da barti. Nem iş ederz, biz APgannān dilini bilemiz yoktu. Hoş, şödipdiyseñ düyekeşiñ bir řak̈kamlarmız bosanı düzkēne giTerdik. Anhoyuñ yolunda düzken dīp, düzu kēn çıkıyan yeri var. Ondan dāni, şu būzdōlābıñ, -bizleş yağçalam diyez- o yanda buzdolabı görmeztik kēne. Şunun yāri yānağ ya üç güloynan bir gülo yanıg edib, düyenin her gapdalına goyartık duz. Köp ağır bolarti. Muña, düye yük-lepdiyseñ, munu böylece şehre getirib satarTıK. Bizler araba motor diyertik oyerde. Şol Avgannan diline motor di-yerdik. Bizler, arabaa motor demēmiz yoktu. Son mundan dü-ye düza şonu bilen çekertik, sāmanan şonu bilen getirer-tik, yāndağan şonu bile getirertik. Hoş, sap bosun nēme bosun şunu bile getirertik, düye bilen. Ol kelni yüklen bil adam, eKmekler getirilyen ğāsa bar. Şol yanag edib,
185. büyük büyük ğasa edib dani düyenin her tarafını üç beyan ya iki beyan , dört beyan ya beş beyan bir düye minerti. Düyenin sarayı dīp, bizler sarayları var. Palaniniñ, Şi-birğanda kimiñ sarayına bararz? Biz Danatarin sarayına bararz, ya Payvanın sarayına bararz. 'EşeK, 'AT, 'düye dō-
- 190.
- 195.

200. rudur saray. On soñ çay verendeden, bir çáylámız bolartı bizleñ. Sizler demlik diyesifiz. Bir çeynági , Ávganistanıñ puluna, pārasıña bir ğırana berirti yārim pāra. Barıp dan o Úlpetiñ çayı kerrecik taşlap, yağdadık diyertik yoruldumuza. O yārim pāra , taşul yağda, palancı yağ-
205. da çay içtik. Bir demlek , iki demlik çaynı içer bir adam. Oña şeker ya kand o nevādın görmez, içmez. Kand berse de oni harlamaz hiç. Bizler şīre bile işimiz yok diyer. Bul çayın mazasını alya diyer. Şīre, soñ soñ gördük biz. Pākistanda gördük şīren içilyennizişērlerde var kedde, kedde. 'Ha nebāt içyer. On yani şeker atıp içen yoğ.
210. Düyekeşleriñ ğurruñ indi men tamām ettim.

-II-

SÖYLEYEN : Berdi Nazar Sadakat, 25 yaşında.

DERLENEN : a) Birkaç değişik konu, b) Bayramlar, c) Düğünler
ç) Doğum, d) Askerlik, e) Organ adları, f) Karışık konular.

a)

- I. Evet, biz Afganistanda gäliň biziň bir mered di dogumuz barti. On dört ayda öldi. Onuň da bir gijjik sagır oğlu galdi. Onu da her zaman giyceleri de ağılyarız. Giyceleri görsäk, getirsek diip. Bir tilla diPragımız bardı, şehit boldı 'kâministleri elinden. Hatta pıçak bilen öz misafir öyünde, özüň öyünde kesildi. Onda sagır galdi. Onu da her zaman biz istiyerz getirsek diye. Emma zaman takaza etmeyer. Onu görmek Allā teala bizlere müyesser eden yok. Eder diye ümid edyerz . Başka indi imēmizə hedefimize gelindi. İrenKleri ayıTTıKa. RenK, buları ayıTTıK. Başka neme aydalım? Dıvana böyle misafir yük bolsa Türkmenner, nıkçe diyer. Yoğun diyerz. Ondan soñ neme olsa, böyle bir parça olsa ya kâgaz olsa, oña bizler gäliň, yūka, Hōş, misal bir ypl bolsa, yōlā uzak, gumāy.
10. Misal, Yerköy bārā gumāy, Anķara uzak. Böyle gepleyez. Hōş, ondan soñ taamlarda şirin, esası Pārisi. Ema bizler de Türkmenner de oña şirin diyez. Bul palav şirin. Yağıl palav mazāsi yōk. Böyle gepleyez.
- 15.

b)

20. Türkmenneriň içinde milli bayram bir defa bol-
yá. Yani oni hangi bir hükümet, yani hükümetlēmiz döv-
rüm edipdirler. Oña ol güne bir bayram etyerler. Ya
cumhuriyet günü, ya istiklál günü. O günner üç gün
bizde bayram olar. Oña bizler 'çeşin deyerz. O gün gi-
25. derz şehere, her kimse gider. O tayda bir resmi vest
eder devlet. Yani arabasını, tankını her bişeyini
geçerer. Ondan soň ,görüş ederler. Emme görüş dedik
zamanında men kelleme gelyer, Afganistanda görüşte
Türkmeden ileri hiç kimse yoktur. Birem, at münmeKde
30. at münip attan aşak İnep, kedde kedde öcekleri ya-
ni sizler täne diyersiniňiz, sığırıň çāgasını yerde gö-
türüp alb kaçmağa APganistannā Türkmeden ileri hiç
bir ādem yoktur. Bir de görüşte. Cirit nēm bolyar?
Onu da annāmadım. 'Ha. Ol atıň üstünde böyle nayza
35. bile mi? Onu Türkmenner eden yok. Türkmenner edyen
iş, bir ağaçlar ular. Böyle ağacı ular ular ular.
Oñū bizler, toylarda ederiz. Oña 'altın gāvaK diyerz.
Onun üstünde böyle bir gijjik ağaç goyyāz. Ağacıň her
bir tarapına iki Tane gaara basyaz. Onu Türkmenner gen-
40. dileri ular. Yani APganistanda spūr bakımından oğlāk,
görüş APgannardan Türkmenner her bir milletden özüñü
tanıdandır. Yani, APganistan Kābiliň merkezinde Türk-
men pēlvanlari, oğlāk diyerz biz oña. APganlar buzkeşi
diyer. Sizler de şāyet eKsım gören bosañız, atın üstüne

45. de at münüp böyle yerden tālan götürən işlen heməsi Türkmene özlāk. Apgannar bizlere garşılık edbilmez. Hatta biziñ ol işlēmiz Pākistana gelen, endi olariñ bārā gelmek isteyerler, gelsiñ inşallā gelcekte görüsünüz. Hoş, yani milli bayramımız yanki resmi göş bolyo. Ondan soñ görüş bolyar, Ondan soñ bosāni, böyle türkü okıymaqlar, şarkı okıymaqlar bulār bār. Ondan dini bayramlarımızda bolşa, Rōza Bayrami ya Ğurban Bayrami. Oval, berk namaz okirz. Namazdan çıkandan soñ, ğışlāmızıñ bir ādemi, bir kedde ādemi bir ādeme emir eder. Sen cār kıylır. "Atıñ üstüne mīner. Bul diyer ki, üç gün görüş, öglāk gücü görüş, horoz uruş hemmesi bār. Düye uruş gelsinner, hemme halk gelsiñ. Düyesi bār, düyesine kelsiñ, iti bār itine kelsiñ, atı bār atına kelsiñ, pēlvan bosa özü gelsiñ, horoz bosa horozu da kelsin. İn ēval horoz uruşturız. Siziñ de bir horozunuz bār, benimki bir olar. Hengisininki ğazansa oña, on līre ya yirmē līre pāra bererler. Ondan soñ, it uruşturarz. Her köpek bolār. Kóp kedde kedde köpeklēmiz olār bizleñ. Onyağ köpek men bōrde görmedim. Sizde bir dāne olar, mende bir dāne olar. İkisini uruşturaz ortada. Hemme halk oña seyirci bakar. Uruşturyan köpeklerimize suñ bermeyerz. Sizler kemik diyersiniz, bizler suñ diyerz. Ėkmek beryerzyya et beryerz. Dīysine bir ğatı şey bermeyerz. Köpegiñ cinsi, āk da bolār, ğara da bolār, kahveyde bolyār. Ol fark etmez. Hemmesi bār biz-
50. soñ görüş bolyar, Ondan soñ bosāni, böyle türkü okıymaqlar, şarkı okıymaqlar bulār bār. Ondan dini bayramlarımızda bolşa, Rōza Bayrami ya Ğurban Bayrami. Oval, berk namaz okirz. Namazdan çıkandan soñ, ğışlāmızıñ bir ādemi, bir kedde ādemi bir ādeme emir eder. Sen cār kıylır. "Atıñ üstüne mīner. Bul diyer ki, üç gün görüş, öglāk gücü görüş, horoz uruş hemmesi bār. Düye uruş gelsinner, hemme halk gelsiñ. Düyesi bār, düyesine kelsiñ, iti bār itine kelsiñ, atı bār atına kelsiñ, pēlvan bosa özü gelsiñ, horoz bosa horozu da kelsin. İn ēval horoz uruşturturız. Siziñ de bir horozunuz bār, benimki bir olar. Hengisininki ğazansa oña, on līre ya yirmē līre pāra bererler. Ondan soñ, it uruşturarz. Her köpek bolār. Kóp kedde kedde köpeklēmiz olār bizleñ. Onyağ köpek men bōrde görmedim. Sizde bir dāne olar, mende bir dāne olar. İkisini uruşturaz ortada. Hemme halk oña seyirci bakar. Uruşturyan köpeklerimize suñ bermeyerz. Sizler kemik diyersiniz, bizler suñ diyerz. Ėkmek beryerzyya et beryerz. Dīysine bir ğatı şey bermeyerz. Köpegiñ cinsi, āk da bolār, ğara da bolār, kahveyde bolyār. Ol fark etmez. Hemmesi bār biz-
- 55.1. Atıñ üstüne mīner. Bul diyer ki, üç gün görüş, öglāk gücü görüş, horoz uruş hemmesi bār. Düye uruş gelsinner, hemme halk gelsiñ. Düyesi bār, düyesine kelsiñ, iti bār itine kelsiñ, atı bār atına kelsiñ, pēlvan bosa özü gelsiñ, horoz bosa horozu da kelsin. İn ēval horoz uruşturturız. Siziñ de bir horozunuz bār, benimki bir olar. Hengisininki ğazansa oña, on līre ya yirmē līre pāra bererler. Ondan soñ, it uruşturarz. Her köpek bolār. Kóp kedde kedde köpeklēmiz olār bizleñ. Onyağ köpek men bōrde görmedim. Sizde bir dāne olar, mende bir dāne olar. İkisini uruşturaz ortada. Hemme halk oña seyirci bakar. Uruşturyan köpeklerimize suñ bermeyerz. Sizler kemik diyersiniz, bizler suñ diyerz. Ėkmek beryerzyya et beryerz. Dīysine bir ğatı şey bermeyerz. Köpegiñ cinsi, āk da bolār, ğara da bolār, kahveyde bolyār. Ol fark etmez. Hemmesi bār biz-
60. turız. Siziñ de bir horozunuz bār, benimki bir olar. Hengisininki ğazansa oña, on līre ya yirmē līre pāra bererler. Ondan soñ, it uruşturarz. Her köpek bolār. Kóp kedde kedde köpeklēmiz olār bizleñ. Onyağ köpek men bōrde görmedim. Sizde bir dāne olar, mende bir dāne olar. İkisini uruşturaz ortada. Hemme halk oña seyirci bakar. Uruşturyan köpeklerimize suñ bermeyerz. Sizler kemik diyersiniz, bizler suñ diyerz. Ėkmek beryerzyya et beryerz. Dīysine bir ğatı şey bermeyerz. Köpegiñ cinsi, āk da bolār, ğara da bolār, kahveyde bolyār. Ol fark etmez. Hemmesi bār biz-
65. uruşturaz ortada. Hemme halk oña seyirci bakar. Uruşturyan köpeklerimize suñ bermeyerz. Sizler kemik diyersiniz, bizler suñ diyerz. Ėkmek beryerzyya et beryerz. Dīysine bir ğatı şey bermeyerz. Köpegiñ cinsi, āk da bolār, ğara da bolār, kahveyde bolyār. Ol fark etmez. Hemmesi bār biz-

70. lerde. Emme ol döüştüren, uruşturan köpeklerimizin gu-
lağı da kesikli olâr. Āz bir şey goyarz. Ğuyruk da olmaz.
Ol bittik zaman soñ, yani görēş olâr. Buların om bēş se-
ne karıdarlığı etti, hemmesi el altındati. Yani pēlvan
bolâr soñ, biz ōn ğışlâk toplanarz. O taydan biz görēş e-
75. deriz. Böyle bir çāğnak, tēbak getirer. Her kim tēba göl-
tērse mün āPgāni bir dōnu bār. Sizler neme diyesiniz?
Yūpek dōh olyā tayda. Yūpek dōnna bir mün āPgānisi bār.
Munu bir pēlvan gelir götürer. Misāl, Ahmet pālan gütür-
dü mē. Onuñ ğarşısına Mahmat o taydan çıkar. Muñla men gö-
80. reşēcem. Muñ görēşterers, hengisi 'yıkısa yıkıP bōrste g-
tutar. ĞıPırdamaz. Yahşı muñu yıkıdıb üstünde oturur. O bir
elini götürer soñ. O soñ ortada iki dāne ūkil bolâr. Bir
taraPtan bir ūkil, bir taraPtan bir ūkil. İki ūkil de
der ki doğri. Ondan soñ, onuñ ūssünden ğalkar, turar. Soñ
85. ikinci pēlvan tēbağ goyma. İkinci pēlvan sekkiz ūz evġāni
ya tokkuz ūz evġāni. O da aynı şekilde. Görēş bitenden soñ
pīşin -biz pīşin diyerz emmā pīşin Pārisice- Türkmenner
ōylen diyer. Ūylen saat ūçlerde , diyerz ki palan yere
çıkıñ. Bir meydān bār. Meydānıñ adı İptalski. O meydā-
90. na çıkıñ. O tayda oġlâk bār. Yani bir öeegi sığırın çā-
ġasın keserz, getirärz oni. O soñ biz böyle bir hat çı-
zerz. Müdevver. TeKelek bir hat çizeriz. Tebāşir bilen ya
kireç bilen. Birde o tayda bir bayrak tikerz. Soñ ay-
darz ki bizler, her kim şul oġlagı, tegerek atın adı da

95. cür. Her pēlvān şu cürden 'götörse, bayrakdan aylak gelse yene. Pes öne gelse iki mīñ evgāni. Eger cürden götörse bayrağa, pes getirip 'bilmese mīñ evgāni. Böyle ilān ederiz. On soñ atlar cemlener. Pēlvannar gelir. Aşak iner hemmesi toplanar böyle. Kimiñ güyci köp bolsa, kimiñ atı-
 100. niñ güyci köp bolsa yérden 'çeker, atıñ eyyeriñ emen 'bağlar. Hem pēlvān oña yapışar. Emme atı güyçlü bōsa, kuvatlı bōsa, çeker gider cürden çıkar. Bayrakdan dolanar, pes getirer. İki mīñ evgānisi elinden alar. Bul oğlak da aynı şekilde geçer. Bir saat ya bir yārım saat vahtımız, düye
 105. uruşa galır. Düyeni de biz böyle düyeni döüştürerz. Dini bayramlarımız böyle böyle geçirerz.

c)

- Emmā toyda da yapılyar. Misāl, reasayñ kijik oğlı bār. Yedi yaşında, sekkiz yaşında. Muñu sünnēt toy eder. Sünnet toy eccek zamanında, bir ēval bilen iki gışlagi
 110. ya üç gışlagi, ya dört gışlagi toplar. Mēn bul oğluma bir toy etmek istiyerin. Sizler neme nesahat bilyesiñiz bilēñiz yok mi? Buları aydyar. Seniñ pārañ yetişceK mi oña, güycün bār mı, édbilceK mi? Men édbilceK, emme sizleren mākūl görseñiz. Tōmlar hemme gışlagıñ ādemine ki
 115. mākūl. Ondan soñ, muña bizler neme diyerz: Meslahat toy diyez. Meslahat etmeg üçün millet toplayar. Ondan soñ, bōrde mektub yazılyar soñ. Hatta, Afganistāniñ Türkmen

- nîresinde bār bōsa, nîrde bōsa hemmesine mektub yazarız.
- Molla Şahan Ağanıñ sünnet toyu bār. Palān günı, āyıñ pā-
- I20. lansına başlançāk.Üç kün tört kün toyu bār. Gelinmeñizi
istiyerz die mektup yazıyaz.Emma, o soñ yañkı millet bār.
Ėıslāñ ādemleri, köylüñ ādemleri diyer ki men Ankarada-
ki palān boy Türkmenneri men misafir alcam.Yigirmi at-
lı ya otuz atlı gelir, munuñ yerinde mihman bolār.Emme
- I25. toyuñ sahibi, muñka bārmaz. Gelen günü, gelir toy sa-
hibiniñ öyüne gelir. O zaman ilan ediler, Ankaradan palān
Türkmenner gelipdir , bu müsafirlerñ eyyesi kim?Gelen
Molla Şaan dāyımdır, men eyyesi. Böyle yetti yüz ġonuk
sekkizyüz ġonuku böyle paylaşırlar.Köp millet bolyār.
- I30. yani, her ġonukta otuz kişi olyar.Atı bile barabar.Ara-
bası bile barabar.Öyle yeddi yüz kişi, yeddi yüz ġonuk
'yeddi yüz mektup, sekkiz yüz mektup bolyar.Son toy başla-
yan günü , o da milli bayramımız şekilli, türkü aydılar,
şarkı aydılar, ol akşamla aydılyar.Gündiz aydılyan yōk.
- I35. Soñ, meşhur darımız oġlāk . Oġlāk ıderiz . Akşam bōsa
ġıyce bōsa ġürēş bolyar. Ondan soñ, toy biten günü,
bittük gün bōsāni yañkı oġlāni, sünnet edilcek oġlāni
ortā çıkaryarlar. Munıñ dāyisi ġucaklaya getiryer.Ol oġ-
lani, hemme millete görkezyer. O taydan bir ġürēş bolyar.
- I40. Soñ, altın ġāvaġ gurulyar. Altın ġāvaġı ağaçta' ġuma' ġumā
yüz mitir, yüz yigirmi mitir uzın edilyer.Mun üssüne iki
sānaġ bir kijicik āġaç ġoyulyar.Aġacıñ her bir tarapına

- ğavara basılyar. Kim mergen bolşa, kim nişancı bōsa oni tek oklūla urmali. Onuñ da aynı aydım gečen şekilde onuñ-
- I45. da alcaq şeyi bar. Ya min avgāni, ya iki min avgāni ya bir altın, ya bir beş atar silā . Silā da bartı bizlerde. Muña bahşiş berirler. Ondan soñ, toy bittik zamanında ğonuk alan, misafir alan milletler, ğışlāmızın adamları gelir toy sahibinin öyüne. O günü, en soñ bir-
- I50. ceK günü, toy sahibi yañkı misafir alan adamların her birin arkasına bir dāne yüpek dön yapar. Bu dönnardan bir dānesi misafir alan adame bērer. Bir dānesini de ol gelen misafire, onuñ büyüğüne bērer. Keddesine bir don berer. Toy sahibinen, masrap olan iki dāne dön olār. İy-
- I55. meklerini, yerini ol misafir alan adam tayin eder. Bayramlarımız, sünnet bayramlarımız böyle olyar. Emme gelin alma bayramlarımız bul böyle, öyle olyar. Siziñ oğluñuz osa isteme gitcaK, sizin oğlunuz bōsa, misāl: Siziñ adıñız Omar. Siz gityeysiñiz, Bekirñ ğyzını alcaq. O-
- I60. val, siziñ ayalıñız, yani hānımıñız gider. O tayda Bekirñ hānımını görēr. Böyle, muşayım muşayım, yumşAK yumşAK oñla gepleşer. He. Sen köp bir yahşı adem, sen bir yahşı hānım. Böyle böyle bür gün gider, öyle ğonuşar. İkinci günü de daha yumşAK ğonuşar. Uçunci günü der ki
- I65. benim oğlum yetiştı. Oña bir adem ahtaryaz. Oña bir ğız ahtaryaz. Emme sizden de umıdim bar menin. Sizler menin sözümü ğaytarmazsañız umıdim bār. O zaman ol Bekirñ hānımı, Bekirñ ayali oña yumşAK bir söz berse bōsāni

- soñ bul gelip, Omârîñ ayālî hocasına yani ėrine söyler:
- I70. Men gittim, böyle böyle ğonuşdum. Ondan soñ, Omar da yānına bul ğışlağıñ iki sāne yāşlısını, 'aksakkalını yānına alar, gider, Bekrin özünü görĕr. Bekir de böyle yumşak ğonuşur, özünü ğonĕr, görĕr. Bekkir de kabul etse, o zaman, on soñ 'eşyalarını ne sözleşirler. 'Aya me-
- I75. hir alcağ mı, alcağ dēl mi? Eger sen mehir alsañ yanı pāra alsañ, soñ yankı ğlyzıña nēme berceksiñ? Ya men pāra bermesem, sen ğlyzıña nē hil berceñ? Munı aytcağlar. Bekir aydar: Meñe otuz mün āvgāni ber. İki düye de bürünç bĕr. On dēne de ğoyun bĕr. On dāne dĕn bĕr. On dāne
- I80. de hānımlara böyle parça ber, elbise bĕr. Öyle ğonuşurlar. Böyle tamam boldu mu iş, duapātay derler. Muña her millet savap olar. Oña bizler, pātāp oldı diyez. Sizler nişanni dersiniz, bizler pātāp oldu diyerz. Ondan soñ, o ğlyza hiç kim gitmez, hiç kim istemez o ğlyzi. Soñ yuvaş yuvaş otuz min āvgānisi ĕder, bürüncünü ĕlter, ğoyununi ĕlter, dĕnunu bĕrer. Soñ Bekirden sorarlar: Sen nēme berceñ ğlyzıña? Bekir diyer ki, men bir altı mitirlik yağşl bir hālı berceK. Ğalağ halka, altın ğulağ halka bĕrceK. Altın ısırgı bĕrceK. Bir tūmĕr berceK. Bir arkalıkbĕrceK. Son düğmē berceK. Kĕrpesin, yorğaniñ, yastığın berceK. Bilezini bereceK, bir dāne de inek bereceK. Bir dane de 'tayplı rādyĕ berceK. Altı mitirlik hālı yānında, iki mitirlik ĕcağ başlık hālı bereceK. Munu da pikirin hesaplar. Soñ kıyz bir dāne kundağ bererler.
- I90.

195. İbrik. Ğıyz çıkçak küñi soñ Bekir de hemme ādemi tayın edenden soñ, yene bir ğıjjik bir toplantı bolâr. Yani merdime indi ğıyz isteme zamanı geler. İndi ğıyzıñ bercek me? Bekir aydar ki, bercek. Palān gün gelin deyer. Soñ, palān gün gelin diyen pille, tokkuz gün ovêl bir ğoyunu pütin pişirerler. Omâr ayālını ğoñşularınıñ ayalını gönderir onâ. Kumaş gönderer, ayakkağı gönderer. Muñu elterler, tokkuz gün ovêl elterler. Ondan soñ Bekiriñ ayālı, ğoñşularına taksim edip, paylap berir eti. Ğoyunıñ etini. En yakın akrabasına pütin pütin bir ğolunu berir. Ğoyunuñ birine kellesini berer. Böyle böyle taksim eder, paylaştırar. Ondan soñ, tokkuz gün bosāni keçebesı elter Omâr. Omuñ ğışlağıñ ādemi ğoñşuları biz keçebe diyerz, düyenin üstüne böyle iki sâne sandık yani
200. her ğapdalına böyle tutyarz, takyarz. Bir yirmê dāne, ya 'on tokkuz, ya on beş tâne düyeni katarlap elterz. Düyenin üstünde bosāni, 'ğıyz, 'gelin, hānımlar muner düyenin üstüne. Düyenin her ğapdalına uç sâne, dört sâne oturur. Onuñ üstünde böyle tebrek çalarlar. Ğıyzlar şarkı söyler onuñ yanında. Böyle benim dāyım yanıǵ bir adām bosāni, Omârıñ oğlunuñ yakın dāyısı ya yakın bir ağası, yakın akrabaları der ki, men bũñ oğlak bercek. Soñ, keçebe Omârıñ üyünden Bekriñ üyüne ğarşı hareket etti mi, ondan soñ yolda pāra hay der ki, eşek
- 205.
- 210.
- 215.

220. oğlâk, at oğlâk böyle pāranıñ taksim eder. At çaparlar, oğlâk çaparlar, şarkı söylerler. Böyle böyle ne me barırlar. Bekiriñ öyüne bararlar. Bekir de akrabalarını, tōmlarını cemler. Ehāli gıslagıñ yemek bişirer. Yemek bişirib soñ, tam ġıyzı alcaq zamanında bō-
225. sāni, Omāriñ tarapından gelen hileyler bār hānımlar bār. Bu hānımlar, Bekiriñ köyünüñ, gıslagıñ hānımlarınıñ dövüşme yapar soñ. Yani ol kaçça ġıyz, giccek ġıyz bilen, Bekrin ġıyzınıñ yanıda oturâr. Munı hiç bermez. Emme Omāriñ gıslagından gelen ġıyzlar bōsāni bu ġıyz 'çeker. Omar bermeyer hiç. Zorlan ġıyzı çekerler. Böyle un olârlâr. Munu üyden çıkararlar. Son mesala altı mitirilk halā ġıyz basarlar. Otuz gadan düyeniñ yānına gadar muni hāliñ üstünde göterip elterler. Soñkı, yañkı Omāriñ oğlunuñ tarapındaki hileyler bosa, üyden çıkarıp berer
230. üyden. Dışarı çıkan son bōsāni, Omāriñ tarapına gelen erkekler muni götürer. Düyü yüklerler. O zaman, omāriñ hileye bōsāni, bōrüne bir nemeni tıl altın ġālı takarlar. Özini belli edep gider soñ. Begene begene gidâr soñ. ġıyz elterler., Omāriñ öyüne. On soñ yañkı Omāriñ öyünden Bekriñ öyüne keçebâ gittik zamanında, Omāriñ oğlu ne yapıyar? Omāriñ oğlunuñ özünüñ bār. B ları toplar. Bórdâ bunnara bir iymek yaparlar. Bun hiç kimse gatılmaz. Sağ onuñ olâr. Yāşlılar da gelmez. Küçükler de gelmez. Onuñ aynı yāşındakılar gelir.
- 235.
- 240.

245. Yimek yerler, oña beğendirerler, munu sāvındirerler, böyle oturarlar. Sonuñda, ġīyz geldik zamanında aynı namazi ašır 'çağında, bizler gökbörü deyerz, bōrde Omar soñ gene yemek yapar. Akşamdan ovēl yemek beret Akşam soñ, o tayda baħşılar türkū söyler, görēş bolār. Görēş bitenden soñ, her şey bitenden soñ ġīce saat onikilerde nikā ederler. Şarı nikā ederler hocalar. O zamanda, Omār^uñ oğluni üç tōrt šāne genşler, gōdekler, yaħşı bolyan dōsları gider, misafir öyünde ġīyz bār bolşa, şōre getirirler onnarı. İ-
255. yesini itip góyarlar. Emme, ol Omār^uñ oğlunuñ yanında bir hile yanında bolmalı. ġīyzıñ yanında hem Bekriñ öyünden gelen bir hānım bolmalı. ġīyz yanındakā bōsāni 'ġīyz yenge deyerler. Oğluñ yanındakā bōsāni, oğul yenge deyerler. On soñ, oğul yenge bōsāni Omaruñ oğlunu geterer. ġīyz yenge bōsāni, ġīyzı yerden turutar. İki-
260. sin elini böyle tutuşdurarlar, bir dua ederler, çık giderler soñ. Öylenme toyumuz böyle olyār.

ç)

- Misāl, Omār^uñ oğlu öylendi. Munuñ gelini bir çōcuğ doğdı. Munu derrān ya ġışlāñ içinde bi yāşlı hānım ebe halinde, her şey aħlamış bir hānım bolār. Bu gelir yanına. Muñā haber bererler. Kelnim doğmāk isteye diye. Doğcāk bolyā diyip habār bererler. Oña bizler, bēbēk mā-
- 265.

- ma diyerz. Gelêr bēbēk māmā, muñ yānında oturar, yār-
dīm eder. Munu doğurdurar. Doğurduğdan soñra bēbēk mā-
270. mā, munuñ göbēni keser, munu temizler, 'bağlar, herşey
eder. Ondan soñ, yañkı neme haber bererler, omāruñ ö-
züneya Omāruñ hileine. Keliniñ gāyenesine haber berer-
ler, oğlan boldi. Soñra nēme oğlan boldi, erkek mi gīyz
mi? Onda aydar ki bu oğul boldi ya gīyz boldi. On soñ
275. söyüncü berer. İn ovāl, söylen ādāma yañkı bēbēk mā-
mā, Omāruñ özü yañkı gāyīnenesi oña köp begenip sö-
yüncü berer. Soñ qıjjik olānnar bosāni begenip, şavkın
edip, gışlāğ eger: Menin oğul ğardaşım boldi ya gīyz
ğardaşım boldi. Her ğapıdan barar. Oña da hānımlar bir
280. ēvgāni ya tatlı bir şeker bir şeyler eline bererler.
Soñ, temizlēnden soñ bir hoca gelêr Omāruñ özüne. Geler
ki, men oğlumun bir teyzeni bolupdur, bir ēvlādı bolup-
dur. Oña getirerz. Hoca gelir. Hocā gelenden soñ, ovāl
'sağ ğulāna tekbir eder. 'Olan osāni azān eder. Sağ ğulā-
285. na azan soñ tekbir eder. Muni son ād ğoyarz. Ādını Oguz
bōsuñ ya Maħmud yā Ahmed yā Kerim yā Rahim. Börde bunu
hoca isim ğoyār. Bābası, enesi hengın ismi ğogunden bō-
sa onu ğoyar. Ondan soñ, munu biz, bu üçünden soñ aķıka
ederiz. Emme ğaripler etmez em. Kudret yeten ādemleř ğur-
290. ban da bolyar. Erkek bosa iksin kesyēz, gīyz bīrini
kesyēz. Gışlāñ ādemni toplan, munu yiyēz.

d)

- Askere giderken bosāni, bizi yigirmi bir yāş doldurandan son, yirmi ikinci yāşa ğadem ğoyan pille, bizlere celp hati gelye. Dēulet tarafından. Men adım mesani Bedri. Berdi. Berdiñ adına bir mektup gelyer. Sen, palanlāncı günü, şubesine barcaḡsıñ. O tayda bizler, oña 'baryāsuñ. Barıp, ādımızı yazdıryāz. Önce, ğuryada muayene etyer. Ondan soñ, palān gün sen iki ay, üç ay vaht beryer. Esgerlik özüñ hazır edye der. O gün esgerlik hazır edyez.
295. Ondan soñ, 'oġni şehre bararḡz, zamanı geldik zamanında. Atası ya da oġlu yānında bile baryar. O tayda son hokūmet memuru okyā bu ismini. Misāl, Berdi Anḡara tāyin boldi ya İzmir tāyin boldi, ya palan yere Cāndarmā tayin bōldi, ya Ġara şeyine tayin bōldi, ya Hovā tayin bōldi, ya Kıman-doḡ tayin bōldi. İsmiñ okır, palan şehre gicceksin. Bōrde soñ, arabana doldurarlar, bunun hemmesiniñ mektubunu alar, yanına gider soñ. Yigirmi tōrt ay eskerlik yapyaz.
- 300.
- 305.

e)

- Yazıñ. Türkmen diline. Ādemiñ, insanıñ āzalarını. Misal, bōre nēme diyesiniñ? Türkmenner, bundan yukara kelle diyer. Şōrdan yukara kelle, bōre saḡ. Bōre mañley. Ālın bile aytyaz. Ġāş, burun, simrēK, ḡaṡūruk. Bun hemmesi burun. Bōresi sıfırıK. Bul burnuñ deşigi. Bul göz, bul kirpiK, bul yanaḡ. Bōre, yokḡarkı dōdok, aşarkı dōdok, diyş. Bōre boyun
- 310.

- diyez. Böre kift, böre çigin. Bul dırnaq, bul bilek, bul
 315. bosāni goşor. Bundan bosāni āya, eliñ arkası, bul bar-
 maqlar, bul dırnaq. Dırnağıñ kesilmedik yerine māya di-
 yez. On aşak geldiginde, böre bosāni kökrék. Bul, emcək,
 bul kapurtğa. Bul palbakar. Yāycık, süprücük, ğarın, göbek,
 uyluĝ. Cuycuk muña diyez. Muña baldır diyez. Ondan soñ,
 320. bul topuq. On soñ, bul sóvuĝ. Bul bosanī ayagıñ darag-
 lıĝı. Muna dāban diyez. Bōrüne ökçeniñ astı. Bul hemmesi
 dāban. Bul ayag barmaqları.

f)

- Onnāriñ puropagandana bizler köp dük bolyāz. Yanı
 köp üzulyēz. Bizleniñ öñümüzde yürüyen ādemleř, olarıñ sö-
 325. züni yalanlını bizlere anladýālar. Onu için, bizler bu mi-
 lādi seneniñ yetmiş üçlērinde Efganistandakı Türkmen genş-
 leri köp ileri gittiler. Türkieni ğulāy boşuĝuñ ārasında.
 Köp bizler yaqın bolduq. Hatta bizler, dövletten, Türkmen
 purögrāmızı istedik. Onu aldık. Gösterişler yaptık. Haqımız
 330. ber dii. Ondan soñ, Zaer şakelal haqımız berdi. Biz bēş se-
 ne, dört sene radyoda gepledik, okullarda Türkmen haqımız
 istedik, hatta yetmiş üşlerde, Türkmen olannāri, her za-
 man haqını istemek için çalışýātılar. Çalıştılar, haqını
 biraz aldılar. Bu haqımız da dört sene devam etti. Ondan

335. soň, dövrüm geldi, Davut An, cumhuriyet ilan etti. Ondan soň, Türkmenneri, Türk asılları hiç hakını ortadan gaybetti. Yanı o zaman Áfganıstānda Türkmen bir oyuncak boldi. Rus gelyer, rusıñ ädemleri biz sizi, Afgannınıñ elinden çıkarcaq, el altından çıkarcaq diip, biziñ Türkmen olonnarıñ bir azını onnar äzdirdi. Onar yoldan çıkardı. O da bul yolla yoldan çıkardı ki, sizleri, Türkmen diliniñizi, Türkmenniñizi, Türkmen tarihiñizi ortā getircek, hakınızı alıp bercək diip, bulan kafasını bir az bular bözdi. Kimiñ dösluni, kimin düşmannını tanıpdün
340. öyle durıduk. Ondan soň bul Davut An, bir kül 'Özbek, Türkmen dilini radyoda hak bermedi, okuldan hak bermedi. O son bul yāni dövrüm geldi. Altı sene boldi. Bu da bizleri Türkmenneri destekledi. Eme, destekleşi biziñ amacımız 'dēl. Yene bizler dōs bolup desteklemedi. Yene bi-
345. zi Türk bile ilişkilēmizi, Türk bilen dōslūmuzı, ortadan yoğ etmek için. Rusa bağlamak için çalıştılar. Hatta bu gelenden soň, bize radyodan hakı kōprek berdiler. Okuldan hak berdilerp Türkmen diline. Emme biz hedefe yetişmedik. Biz ovalkı, yetmiş üste başlap e' yetmiş yedde gadar, köp kafamız öz yoluna aşlandı, öz yolumuz yürıdık. Ondan soň, daha yene biziñ olonnārimız yol yitirdiler, parçalandılar, biz böyle böyle Türkiñiñ dösluni, Türklünü şeini tanıyāz. Hatta Keralıñ zamanında Türkten eskeri müşair baratı. Biziñ olonnār, Türk diline, Pā-

360. külteyi Harp. Onda Türkmen diline okyartılar. Türk muallimleñ dilini okıtlılar. Hatta oni okundan bõre gelen 'bār.

..... Bazıları bosāni, orāda gīzli gīzli doğru yolu gösteren ādamlar bār. Emme elinde kudret yok. Inanan kóprek, inanmadık az. Emma mēn, oradan gelen Türkmen

365. eskerle gonuştum ōzüm. Ūzüm gonuştum. Bular, Türklünē hiç yāddan çıkarmāptırlar. Türk bir hussuyet bar olarda. İslām hussuyet olarıñ yok. Men, sōrādım, sen müsülman mı ya gavur mu dīdim. Onda men dīdi müsülman dīdi. Namaz yapıyā mıñ, rōza tutya mıñ? Yök, men bilem yok diyo. Bābam,

370. enem yapıyā dīdi. Soñ ben ona böyle sordum, yānıñdañ kim dīdim. Yanında bir Rus duryādi. Bul menin törem bolya dīdi. Son men ayıttım, ol dīdi, Rusyada Türklük bār dīdi emme yüze çıkaramyōz dīdi. Türklük hemmemizde, kafamızda bār, emme kudret elde yök dīdi. Bizin bu islāmi okullarımız yok, kōylerde hocalar az az öğretyeler dēdi. Yüze çıkarıb, 'direldib, 'keddeldib bilemiz yok dīdi. Özbekde, Türkmende Türklük issiyeti bar onnarıñ.

..... Evalkı geplēn sözlērim bolmāp tır mı? Şu pillakı sözleim boldu mu ka? Ya bolupdur mı? Bizlen, Türkmen dilimizde böyle geplenyer. Yahşı almāpdır mı, yahşı alıpdır mı?

380. Mahmūd, gelib duf. İki mañāsı bār. Mahmūd dışardan gelen bōsa, içerdeki adam sorya menden, Mahmud gelib duf. Yane geldi mi diye soryar. Men, dışardan gelen

385. adem, içerdeine cevap beryen, Maḥmūd gelip duḥ. Yani habâr beryerin. Vaut da durmânız emir hem bolya. Maḥmūd gelip duḥ. Sen gel de şöyle duḥ. Bu duḥ maḥasini, kelime-den aḥlamasañız, başka anlâb bilmeyesiñiz. İki anlamına gelyer, biri emretyesiñiz bir hemmęsi habâr bolya. Bazı Türkmenner, dır hem gepleye. Duruñ yerine dır hem gepleyarlar. Emme dur ekseriyet. Bazı kışlalarda dur hem gepleye.

395. Ol bizleriñ büyüklerimiz, kafamıza aşılıyartı ki, o-
kul okıydık zamannārmızda , siz diyiñ, size diyiñ, siziñ
diyiñ. E, biz diyiñ, bize diyiñ, biziñ diyiñ. Sen diyme,
seniñ diyme, saña diyme. Men diyme, meniñ diyme, maña
diyme.

400. Yani bir ādeme dūşen zamanımızda, essalāmu aleykum.
Son derz ki, kalaysıñız? Yani Türk dilinde nasılsınız.
Ya bir ādem işleb duran zamanında , işin yā nōlya, sa-
lām bile salāman soñ, hārman. Ol biziñ diye ki bār bo-
luñ. Yani hayatta yaşañ. Kalaysıñız diyende, ol ceabını
berye ki, övüç. Men övüç. Övüç manası, köp yahşı men.

405.Bizler, kursie gittik de, bizlere, Türkleriñ
Orta Asyadan göç etmeşlerini ağılattılar, okuyduk. Emme
men sordum, ondan ovalkı tarihlēni, has kadim tarihle-
ni. Onu bizler, bilmeyerz dediler. Köp hayret etyez. Ondan
ovalkı Türklēn tarihleri yazılmāptır mı, basılmāptır mı?

-III-

SÖYLEYEN : Cuma Nazar Uysal, 40 yaşında.

DERLENEN : a) Afganistan'da uğraştıkları işler ve Türkiye'ye gelişleri, b) Tahsil ettiği ilimler, c) Hz. Adem ve Hz. Havva ile ilgili rivayetler.

a)

- I. Adımız, Cuma Nazar Uysal. Atamız gelmiş Buhār toprağından. Apġānistan bir ġırķ sene tahmin önce ġelmiş. Elli sene, ġırķ sene önce, bilmen ne zaman ġelmiş. Tarihi belli dēl. Emme biz, Afganistan vilā-yeti Māzar Şerifte doğulduk. Ondan soñra yāşımız bol-dı Ön bēş. Ön bēşten soñra, Ön bēş yāşa kadar kendi kōyümüzde Kuran Kursunda okıydık, ġalıştık. Tā Ön bē-şe ġadar. İki sene soñra, Kuran Kursunu bitirdikten soñra şöylece dolaştık. Hiç bir işte ġalışmadım. İ-
10. ki yıldan soñ, talebe ilmi dinīye ġıktım, etrafımdaki ġivremizdeki cāmilere. Epganistanıñ böylece bir kanun-ları bār, resmi medreseler ġok az. Herkese, bir kōyüñ camisi olar. Őz ġışlalarımızıñ medreseleri bār. Onuñ içinde, Mevleiler otūr. Her birisinin ālinde, otuz
15. ġırķ ġudretine yaraşır. Talibun kaysı zamanda az bol-yar, kaysı zamanda kōp bolyar. Soñ, yāşadık tā otuz bēş yāşa ġadar. Bul ilmi dini okıydık, tahsil ettik. Okuv bitirdik. Okuv tamamladık. Soñra 'cāmilere ġıktık. Yani, mescitte imam hatiplik icra ettik. Ene bir üç

20. Sāne, dört sāne menin de okutyan talebem de bardı. O zaman bizim dēvlatımız yani bir İslāmi Demokrasi dēvletimiz bardı. Oni recimi koministi geldi de onu yıktılar, ol ortadan kaldırıldı. Ondan molāları, camideke Mavleileri bir az sıkıştırdılar. Her günde i-
25. ki, her ayda iki üç gelyer, öyle mi tanış etyer, bak-
yar. Sen dēvlet tarapında mı, mücahit tarapta mı sor-
yar. Köp soryorlar. Bilahır, iki sāne ğardaşımız bar-
tı. Onnar dīdi ki maña, sen kendin bir ğutar, seniñ ö-
zün bir tarapa çek, bir iş ider soñra. Ondan soñra, Pā-
30. kistāna, bir hasta şeklinde, bir kefel şeklinde bo-
lup, Kābile geldik. Yani, üç dört sāne bir dāktarın
muskası bar kēsemizde. Yani hanımımız da bar yānımız-
da. Bul sorsalar, kaysı yerde soryarlar, sen nire
baryon, nire giccen. Kābil, Şıfahana giccek diyez. Sen
35. nem için giccek, Şıfahanada ne işin bar dīse, hānım
hasta diyez. Kesel diyarz. Sora, Kābil geldik. Kābilden
soñ, bir 'apĝan şeklinde āpĝanlibaslarını, giyimlerini
giyip, Pakistān geldik. Oturduk Pakistānda. Bir az za-
man, Pakistānın Kuyte deyen yerinde oturduk. Ondan soñ
geldik keraçē. Keraçē gelenden soñ, bir yārim yıl bo-
40. landan soñ, Wŭrkienin ādemleri, her kim Türk bol-
sa, Türkiye giccek dīp, list almāna başladılar. Ondan soñ
o yerde listemiz yazıldı. Soñ, kaçā aydan soñ bize
Pakistān Kārāçiden götördüler. Getirip, uçaĝa mindi-

45. rib, Adanaya indirdiler. Ondan soñ, Adanadan ertesi tokkuz gecede motora mindirdiler. Yani on iki, on üç saat soñra Kırşehir'e indirdiler.

b)

50. Evvâlinde, ilm-i sarp okyarlar. Ilm-i sarpa tahminen bir yıl gadar okyarlar. Ondan soñ, ilm-i nahê ve başlayarlar. Ilm-i nahveden soñra, ilm-i pıkh başlayar. Pıkh ilmi diyer. Meselen, bul hefâl, bul harâm, bul meselen vâcip, bul parz, bul sünnet, bul müstâhab, bul mübâh, meselen bul böyle olsa kaza olya, böyle olsa meselen kefarete olya. Ilm-i pıkh. Biraz okyarz. Onuñ
55. gapdalından soñ, usulen başlaya. Usul-i pıkh diyeller muña. Ilm-i pıkh, bişeylerden ibaret bolyar, muhteser, ken, hulasa, kudûri, hidâyi şerif, köp petâvalar da var. Mesen, Hulasatül Petâva diyez. Muhridler ona petâva diyer. Ilm-i usul, bul kitaplardan ibâret bolyar. Usulü
60. Şâsi, Nurül Envâr, Telvih, Tenkîh bulara usul-i pıkh diyerler. Usul-i pıkhdan soñra, ilm-i aqayd okyarz. Cenabı Allâni nasıl tanyaz, birliğini nasıl ispât edez onnari, yani kaysı şekilde muni birliğini ispât edebilyez. Kaysı bir deldir dese, ne şekilde ispât edez, oña ilm-i aqayd diyarlar. Son, ilm-i hadis, Buhari Şerif, Müslüm-i Şerif, Ebu Dâvud, Tirmiziyani Resululla Sellemîñ aydan kitaplâni, mübarek ağızlarından
- 65.

70. çıkan sözlere ilm-i hadis diyarlar. Ondan sōra, ilm-i tefsir okıyaz. Tefsir meselen, Celālen Şerif, Medāri Şerif, Beyzā-ı Şerif. Kırk sekiz tefsiri var Kuran-ı Kerimîñ, biziñ Arapça kitaplımızda. Hālnē göre, birisin okıyr, ikisin okıyr hālnē yaraşır okıyrlar.

c)

75. Son, Ādem Aleyisselām, yere düşürölmezden önce şeytān yere inyā. Şeytan yere inyā, teblig etyār, mah-lūkāt hayvan var yerin yüzünde. Tört ayaklı, uçyān, sūda, yerin yüzünde havanlar var. Ol heavanlara teblig etya. Ādem dīp bir hilezār bir şey gelcek yerin yüzüne. Mundan uçyānıñız da ğalmayor, elinden tutacak bir çalıpirip bilen yerenizde çapalayanda tutacak, maksad hiç ğaydı ğalmayar diyā. Hayvannan hepsine habār veryā. Şunı her yerde görsēk, yerin yüzündekiler muni, tut-sun, öldürsün, eger sūvda görse. sūvdaki. havāda görse havādaki. Maksad şuni kēnelib kōpelere ğoyma diyor. Sōñ şeytāna ēval düşüp, habar veren bālıktı. Bālık, oña habār berdi; sūv içindeki hayvannara habār berdi. Ondan oñ, bālığın dili bardı. Huda, bālığın dilini habār bermesiñ diyi o zaman çekti. Önceden, hılkatında bālığta da dil bārdı. Bālığın dili munuñ için çekildi. Sora, Ādem Aleyissalām şu cezirede gezib gören zamanında ya-
- 80.
- 85.

90. ni cengel, ormannıkta gezip gören pillesinde muni yerin yüzündeki hayvannarı gördü. Onun içinde mōcek de ğurt da bār. Hepsi bar, kōpek de bār. Ādem Aleyissalātu Vassalam, vakti ki gōrduler, munun üssüne hamle etmek için, ortā alcaklar, öldürcekler. Cōcuklāna, kōpelene
95. ğoycak dēl. Soñ bu zaman, kōpek ayttı, hatta muña hiç bir hayyan üstüne hamle deri , tartan yok. Hepsi kork-yolār. Soñ kōpek ayttı ki, meniñ arkāmı tussañız, meni izimden mana yardımçı bolsañız dīdi. Ūdavendi Kerim, Ādem Aleyissalātu Vessalama hitap etti, öñden yanına
100. geleni, sen özüne, kendine dōs aylandır di. Arkadan gelyenleriniñ ol dēfa edecektir dīdi. Ādām Aleyyissalātu Vessalāmın şeriat mētresine atmış mitre boyu bardı. Kópāñ, mañlāyından, şıasından sağ elini ğoydu da arkasına şöyle bir sīvadı. Bul kōpek dōs boldu. Dōs , eğer
105. çē eti haram, kendi bir necef. Soñ bu kōpek, gerie dönüb, izyinden gelyen hayvannan hepsine topladı.
- İndi şu zaman namāz için avdes alsak, biz teharat diyeriz, siz avdes diyersiniz. Tōrd azamızı yıkamak farz olyar. Meselen, şol şecereñ menhiya ğarşı Mā-mey Hava, soña ğarşı ğarap yürīdi. Ayağı, mūndan aşāğı şūv döküp gelenimizle, ayağımıza 'ne oldu, elimize 'ne oldu, yüzümüze 'ne oldu? Hiç bir şey nece murdar olmadı. O şol, Cenabı Allāñ 'iyme diyen meyvesine ğarşı, yürüp kasten yürüdü, ayak ğōya necef oldu. Ol mayvān, buğday
- 110.

115. bōsa buğday,  ncir bosa  ncir.Onu  bir a    resi bar.
Onu  i in eli yı amak farz oldu, ta  u a  adar.Sonra
y z de  u a  ar ı  aradı.Cenabı Allai  'iyme diyen  e-
yine , namaz    c k bosa , yı amas   olmuyo.Kell miz
d rdd n birini mesh etmek farz  eri atta.M mey Hava,
120. elini bir  ıasına bir az de irvarekeni, sa ının  st n-
den.

- IV -

SÖYLEYEN : Ogul Bibi Oğuz

DERLENEN : Karışık konular.

1. Men ne anlatan.Ovgānistān Ūrūs geldi.Bizler ğayıttık.Bul ğaldi.Amcasını ğetirttik.O soñ bizler muni toy edib aldık.Pakistanda bir ay böldi,toy edenden soñ, o soñ Türkiye geldi. Türkiye çok sevyârz,yahşı boldi.Oğlu boldi.Berâ gelendi yahşı bolduk, begendik. Uruslar gelende, sıkıntı çektik. Urus gelmezden öñre bizler, yahşıttık.Birler hiç kimse pāra bermeyortuk. Bir ete, gööse pāra beryortuk. Başka zad hemmezi öz yenimizden öñnyorti.Buğday yerimizden öñnyo, arpa yerimizden öñnyo, öküzü bile süryorlâr, onu ekyorlâr, döüp oluyor.

- Oruslar, tañ getirdi, ok attı.On soñ 'bam taşladı, teyyāre bilen üstümüzden tāla sögti. O soñ, biller duru bilmedik, ğayıttık.Bu çocuğları ğutarıñ dıdık.Enem ğaldi, atam öldi.Beş dāne oğul ğardaşım mar, ol ğaldi.

Unudubdurun, yādından çıkıbdır.

-V-

SÖYLEYEN : Sultan Oğuz

DERLENEN : Afganistan'dan gelişleri.

- I. 'Pakistān çıktık, Īrana geldik. Pakistanda ōn gún oturduk. On gunden soñ, Īran vardık. Īran varandan soñ, hāl dođıyduk. Her şey yaptık. Paramız 'çok bolđı. Pakistanda beş ay oturduk. Aydıp mana Tūrkie geldik. Tūrkie geldik, çok iyi bōduk. Dūñ yapıyaz.
5. Bir ādem gelye, maña ġizıñı ber di. Birke ādem gelyār, oñu kabul etyārler, duapatapetyārler. O soñ oni, eti paylāp beryārler. ġizıñ enesini çağırýar, atalānı çağırýar, oña bir yan' köynek beryār, dōn beryor. Pārā beryor. On soñ duñ yapıya, oña goyon soyyo.
- 10.

- VI -

SÖYLEYEN : Muhammed Murad, 68 yaşında.

DERLENEN :a) Buhara'dan Afganistan'a ve Afganistan'dan Türkiye'ye gelişleri, b) Türkmen Urugları, c) Afganistan'da uğraştıkları işler, ç) Düğünler d) Hatıralar e) Hayvanlardan elde edilen içecek ve yiyecekler.

a)

1. Men ādim Hacı Meemmed Murad, Mehemmed Murad. Özüm Türkmen. Gara halkından. Tāgan Özüm. Bizler evvel Buharā'dan geldik. Buharāni Urus aldı. Ben dört yaşındadım gelende. Atmış yıl boldi, Apgānistan geldik. Amma Buharānıñ Cillıkız diyen yerinde oturuyortuk. Ovğanistan-da oturduk bu kadar. Bōre Urus geldi. İzgāl etti. Bizler pirār bolduk, kaçtık. Bōre geldik. Elhamdülilā, bizzi Türk ğardaş eken, bizler de arzu etyerdik Türki. Hūda bizleri Türki getirdi. Nihayette hoş bolduk. Yāni hiç bir aydara gepimiz yog. Depemiz asımana deĝençe hoş bolduk. Depemiz asımana deĝdi. Çunça hoş bolduk. Hoşluk mundan ziyād bolmaz. Eger yūregi yārip görgetsek, ma'lum bolartı içinde. Yūregiñ içinde. Nihayette hoş bolduk. Alla her ne Türke mundan ziyād hoşluĝ bersiñ. Bizlerī hem
10. hoş etti, Huda munu hoş etsiñ.
- 15.

b)

Türkmen aslı, biziñ baalarımız aydartı, on iki uruĝ diyerti. Ama on iki uruĝtan, sekkiz tokkuz urugi Buhār torpaĝında bār. İki, uçüsi, takriben ikisi, uçüsi

20. Türkiye memleketinde bar diip söylerti. Ama o yerdekilerniñ adını, bazsını bilyârız, bazserini bilmeyârız. Bizleriñ kellemiz onça işlen yog. Teke, Yomud, Yonğali, Sârığ, Salur, Ersâri, Saltuğ, Gökleñ. Buhanda da meger başğasını aydartılar. Türkiye memleketinde bar diyertiler. Şunçalarıñ bizler bilertik. Cöcuğtuk
25. bizler, kellēmize şunça girip ğālan. O soñ bul Ersāriniñ tört oğlu bar. Biz Ersāriden. Uldepe, Güneş, Ğara, Bekeül diyerz. Biz Ğara halkından. O soñ bular ortasında yene ayrı ayrı ayrı adı bardır. Meselen, Dēli Ğureş, Tāğan Ğāğan, Çarşangıl Amma, Çekiç Ğara Ğoyun,
30. köpler menen pikrimden çıkıpdır. Ğārri yaşımız beyik bolup kiddi. Köpler yādımdan çıkıpdır. Çalış, oña aymak diyer. çalış, e, sulhı, çandār, o, Eski diyen de bir taypa bar. Aymak diyen taypa. Aymak, bir yere barmaq. Ol bir belli, düyp li kişi dēl. Düyp yog onda. Asıl
35. yog onda. Bekauiller. bizler Bekaul dēl. Ol çok dēl, özi Uldepe köpe. Çakır, Çekēr bular Güneş bolşa gerek. Süleymen? Süleymen mi? O Çakır Çekiriñ taypası. Ğābasakkal, Uldepe mi?

c)

40. Orāda bizler, yerimiz barti. Buğday, arpa, meselen pahta, hen nēse ğavun, tarpız. Dekān, dekāncılık edertik. Bizleriñ bir ğapdalı, maldarlıg edertik. Ğoyunumuz barti, düyēmiz barti, pādāmız barti. Siğirimiz barti.

45. Bir yānımız cengel, bir yānımız çöl. Düye, göyun çöle gider, pādāmız toğaya gider. Üzlēmiz bosa, yerde ekin ekertik. Şo şekilde, güzēanımız bartı. Ark gelerti der-yādan.

50. Atrababaalarımızdan gelende 'mi? Atrabalarımız gel len pille? Ha öyde toplananda, her kim maña bir iş lep bir. Biri göyuna gider, biri oña gider. Ne ettiñ, göyunu ne ettin? Yeri ne ettin? Sen bu gün yahşı iş iş lediñ mi? neme iş ettiñ? mana onu ettim, yerine suv göydum. Yanâ, ordum. Orağ bile oror. Orda munça yer or- duğ, munça buğday orduğ, munça arpa orduğ. Ertemiz ök- küz bilen çapar eçcek. Bir kedde nerseni bağlar. Munu 55. çapar diyerz. Öküzün götüne bağlap, öküz bilen aylan- dırıp, döver.

ç)

60. Toy mi? Bir ademñ gıyzi bolşa, bir ademin oğlu bar bolşa, oña bir iki kişi barar. Siz, palanca gıyzını- zı palanı bilen guda bolşanız diyer. Palan berseñiz gıy- zıñızı guda bolşanız diyer. Olay diyer, hane yene bir ge- leysifñiz de bu gün olmaz. Yene bir barar. Son baranda aydar. Onda munça zād berersifñiz diyer. Munça meil berer- siñiz der, munça pul, munça mal. O soñ ortada duapātap, 65. olar. Gıyziñ eyyesi biñ nan, iki san nan eder kedde ked- de. Mive, üzüm, bādam köp salıp berer. Bu gider. Hane pa- lanı bilen guda boldu. Ö soñ bosa, bir gün çağırar, gıy- zıñ eye. Aydar ki bu gün sizlere guda boldu. Bir pātap

- saçağ bercek. Bir mal soyâr, iki mal soyâr. Munuñ guesini bize uzadar son. Soñ 3 soñ bir gün aydaşan pullarını, meheñlerini berer. O soñ, ol aydar, ademini alıp git. Soñ, bir düyengñ üssüne keçebe bağlap, emme, gardaş, arkadaşları hemmesin habar berip, tangu tungu tang tungu bararlar. O soñ bul gıyzi bererler. Bazısı şu yerde nikâ bağlar. Bazısı gelen son nikâ bağlar. Onuñ nemesi yoğ. Ondan oval, bizler ofa barmarız. Ta nika bolman bilek bileğine tarik bolu bilmez hiç. Kattan görmez.

d)

- Men o yerde ne geçti? Bir uyuklāp turduk, şunçānı bildik. Acıkdık nan yidik. Āvganistandan beri gelişimin sevebi mi? Āvganistandan gelişimiziñ sevebi, biz başga gardaşlardan göre, on beş, yigirmi gün önde çıktık. Bizi goymadılar. Her yerden, öz gardaş, dayılarımız, bizi bōsa bunnara, Uruslara yamannadi. Bu adem dādi, Mücahidine kōp kōmeg eder, didi. Ziyād kōmeg beryor, mu-na pul beryor, nan beryor. Hane bizi bosa garadılar. On soñ, biz gıcelep gactık. Bizi tutup alsa, öldirse he şehit bolar, hiç gep dēl. Bular bizleri dövēr, kōp gep-leri ayıtdarar, acep dēl biziñ imānımıza bir nōksān getirse. Yani bir nōgzān bile, yani Hudanın oğlu bar diyse, diyip ayıp diyse. Yaman gepi bize ayıttırmasıñ diyip, biz gıycelep çıktık. Bir motoru, arabanı küreg ettik. Onuñ gōzini çırasını uçurduk, gıcelep çıktık. Bir çukura düştük, birinde çıktık, bir çukura düştük, bir

- rinde çıktık bir hal bilen. Şükür Alla sakladı ama çıktık. Bizin içimizde telep olan olmadı. Ama bizler düşüştük, görmedik. Giyce çıktık, sonra Kābılā geldik. Kābıl bizlerden gōya ki, altı saat, yeddi saatlık yol. Munda bir beş gün durduk. Son bir kişi, bir dōstumuz ayıttı: Seni dīdi birke ādem soruyor dīdi, seni soruyor dīdi.
95. Bizler hastāmız bar, şo yerde yahşı Dükler bardır, Hacı Murad Beled, şoni bizlere görketse, hastamızı daktara göndercek. Şol nirde'ka dīp dīdi, menden soruyor dīdi. Men ayttım, dīdim men görmedim. Olmasa, men şonuñ öñünde yatıartım öñünde. Seni soruyoğlar dīdi. Kābıl geldi dīdi, İzinden adām geldi dīdi. Menin görenim yok diyip ayıttım dīdi. Az sonça, munda çıktık, gīcelep çıkıp, kaçtık. Herāt diyen bir yere geldik. İrāneke. Bul İrāneken görseñ, hemmesi munuñ merdimi şıa. O' muñu haalamadık. Bir beş altı gün oturduk. Bu şıaken bize bolmuyor dīdik,
100. munda çıktık. Pākistān gittik. Pakistan bardık. O yerde Mūcāhitler orda. Yahşı nemeler başlıkları Müslūmanların o yerde. O yerde takriben bir yārim yıl durduk. Oñ soñ, cōcuğlar biraz neme gitdi. Āvganistan uruşa gitti. Uruş, bilērsiñiz mi? Savaş diyērsiñiz, 'ha uruşa gittiler. Bir tokkuz ay, sekkiz ay barıpdāni kōp ādemler uruşup, ölīp öldīrīp geldiler. Bizimkilerden ölmēndir. Bizin cōcuğlar, şehit bolmanı geldi elhamdülillā. Köplerinin bolanča öldürüptüler. Ā soñ bosa, bir vağti, Türkiye sizleri sorāpdır dīdiler. Alcakmış dīdiler. Oh, birden
105. 110. 115.

120. hoş bolup ğaldık.Mene hayât barkaldı a. Sen 'kim, sen 'kim? Birden, gözümüz açtık Türkiye. 'Alla şükür.Evvel baalarımız aydardı, sizler te Türkiye barmasafız,i-yi gün yok sizlere dep aydardı. Te Türk bolmasafız bolmaz diyerti. Sizlerin cayıfız Türk, vetenifiz Türk diyerti.
- 125.

Bazı adamlar aydı, Türkler de dıdı sizler dıdı güzeran görü bilmezsiniz dıdı.Har bolorsunuz dıdı. Öyle ğaramazlar dıdı.Biz ayttık: Biz İslam,Türk bės. Alla ğarar, Türk ğarar dıdık. Bizin vėtenimiz Türk, baalarımızın aydarı Türk. Biz, bilencēmizi her kime söyledik. Ādemlerin hemmesi gidecek.

- 130.
- Bamız aydardı, bizler 'aslı sābık zaman,kedde baalarımız Çinden gelen diyerti, asıl vėten Çin diyerti. Çinden göçüpdür, gelipdir, gelipdir, gelipdir,bir memleket bāreken, Türkienin hemmenin ortanın as yerinde Mañğışla diyen bir yer varmış. Mañğışla elinde همه 'ġırlı'. Zānatımız halak boldı, para da ğalmadı, derbeder oldu. İndi gidıbilcek dēl. Ana ğarip kembeġallar bizler kembeġal diyer, sizler kütü diyersiniz mi?Hiç nemesi yok kişileri.Bir aç, nerzesi yok, parası yok ādamıñ. On soñ, baylar barıptır, gidiptir Türkiye.Bizler şöyle ġalıpdır. Şonda kóp zaman, kóp vaht bil soñ men gelipdi Türkiye. Türkiye de den bar bosa, neme bārekeni, Urus bārakenmiş. Şödüp muña, munuñ arkasından gelip,
- 135.
- 140.

- I45. munuñ bile uruşupdurlar. Bul, Türkienin daisını bosa bosa, bunnar ijgāl edip, alıpdır. Türkien çıkıpdır, hemmeleşip alıpdır. Son buları, bir kişin tokuz oğlu bārakenmiş. Şol gelenlerin. Onuñ biri leşkerbaşı edipdir. Soñra, bul gıyz beripdir. Ene şondan, bizlerin yārımımız Türkiye şol vahta gelen, yārımız şo yanda ğalan. Kısmetimiz şu yerdeken, Allā getirdi. Elhamdülilā, şükür. Mınler şükür edyez, 'he. Önce de ayttıma, bul yüregi yarıp görket bolmaz, lakin bizlerin yüregimiz şunyānı bolub.
- I55. Şu yerden her kim göterip, ğalıp o meydāna şu yığınin içinden, ādamların içinden alıp çığarsa, beş yüz pāra, mın pāra. Eger elinden ğaçarsa, çıkmān ğaçarsa sekkiz yüz pāra. On soñ, şuñā 'hayda'ha, 'hayda'ha 'hayda'ha . Men götererin, sizzer yapışāsınız, olar yapışar, bul tartıb alar, ol ondan tartıb alar. Tartar ayaklar üstüne urub, atı urub giderler. Soñ, çıkıp giderler. 'Halāl , 'halāl 'boldı, 'boldı , 'boldı diyene halal diyelār. Soñ bul taşlar. Onun gelir pārasını eline berir. Yene al beş yez pārañ bar. Onu hiç alıbilmez. Bar altı yüz, bar sekkiz yüz, 'eit ahır yere bir pālvān kişi munu çıkarıp, göterip gider.
- I65. Ava giderték. Yañşı omur bomultümüz bolarti. Mese-len, sahraa barartık, e oñurmalara altı ok her nemesine köp kedde cengeller bartı. Cengel köpti. Suğun köpti. Su-

- ni amma pēniri köp etmerz. Sargan etyerz. Goyunuň süydünü 'sağar, bir azıcık muňa yağuzuniň garnını alıb yuğub yuğub o son düzlab goyoz. Oni bir süyde, bir gāzan süyd bolār, On soň oňu bir içine bōttürüb alar, ol oňa māya bolār. Son munu gaynadars, gaynadars. O soň mu-na aşagına azrak ot, aşagında ıssıcak bolı durar. 'Ha 'ha 'ha, takriben, bīr yeddi saat, sekkiz saat gāzanda durar. Son bul donub gātık gālar. Sūvu bōsa yüzüne çıkar, sapsarı bolub. On son suvunu böyle akdirib, şunça gālin bolār. Son muni kesip kesip alarlar. Amma ol gaymağı bilen yağı bilen bile bolan nerse bolar. O pānir bōsa, yağı bolmas o pānirlerde, yağı yok. Biz Türkmende ol bolmaz. Sargan bolār, pānir bolmāz.
205. 'Ha, gātık bolmasa bolmaz. Gātık olār. Eval, süydü sağar, gātık bolār. On soň munu kedde tuluma salar. Munu bir ağaç bilen, munu şōddurubdan yayıb, 'şōdēp, 'şōdēp, 'gubur, 'gubur, 'gubur ahır içine meske bolub gālır. Kedde kedde, götürüb tābağa salıb, alıb alıb batırıp batırıp süyde salar.
210. Çókelek didiñiz mi? 'Ha çókelek bolsa, on soň bul, aynanı alıbdan kedde kedde haltalara kedde halta asıb muňa salar. Bul sārı suvu akar akar akar. O son muñu bir gāzana salıb gaynadar. Muñu gaynadars, gaynadars,

215. yahşı ğaynāb bişenden soñ, o soñ yene bir torba sa-
 lar. Suvu bosa yene akar. Ğati ğālar. Muna çökelek di-
 yerz. Bul ğvalkı ayrandan süzülen muña bosa çekide
 diyerz. Suvlar 'damar, 'damar, 'damar, ol çekide bolār.
 On soñ, alıp dāni, ğarīb 'muşlab, 'muşlab, 'muşlab, mu-
 220 nu alıb, tevelek tevelek ğurud edip, çayla edip, mu-
 nun hemmesi ğatığ olub ğālar on soñ. Ğeşta muni tābağ-
 larda uup, ağ eders.

Ğurdābāni, oup, oup, oup ğāzana salyarlar.

Soñ muni, bir baş ğaynadyārılar. On soñ bōsa, bir azrak
 225. nana salyarlār. Piyazı ğāvurub, yāğ bilen ğāvurub ğoy-
 yorlār, O soñ bosa muni gōya, nihāyet bir şirin zād bol-
 ya.

f) Çeşitli meyveler

g) Çeşitli hastalıkların tedavileri

h) Nazar

f)

230. Bādām köp bolartı bizlerde. Her ğaysımız yüz sey-
di, iki yüz seydi, elli seydi bādām mar. Yeddi kilo
bir seydi deyerz. Şondan göya ki her kim bir yārim mīn
seydi bādām alyan ādemler bartı. Yanı bir mīn beş yüz
seydi. Yanı takriben bir tüm. Bir tüm bādām alyartılar.
Bir daragt, bazı kedde daragtları bār, dört seydi bā-
dām beryor. Bazı daragtları bartı, iki seydi bādām ber-
yerti. Şun yānağta, her kimde, yüz dūp, elli dūp heç yō-
gunda bir on dūp bir bādām bar her kimde. Bādām, yahşı
bādām, görübdürseñiz, elimiz bilenen dövüler.

240. Uzın uzın yahşı üzümleri bar. Munuñ ādına Hüseyni
diyer. Bir kedde keddesi bār, tavalak, muña alamandoyur
deyer. Yene bir ısığ başı bar, ol keltere keltere on osa
at emcek deyer. Şun yānağ isimleri bolartı. Kişmiş olar,
onun içinde, dānesi bolmaz. Ğara kişmiş, sārı kişmiş
bolar, içinde danese bolmaz. Buların dānesi bolar. Ol
kedde üzümleri, ğaynar sūva bir azrak, ğaynak sūva ba-
şı bilen şōdūp, bir çümürüb, alıb, bi yerde goyarlār.
245. Şunça şunça bolub, ğuruyor. Ğurin soñ, ğışda yiyorlār
muni.

Üzüümü alıbdāni, bir nemēniñ üssünde isimlab, isim-
lab, hemme suvunu aşak akdırıb, ğāzana salıb, ğaynadab,

250. On soñ alıb dāni sırçalara salarlar.

Sirkê? Sirke başka bir nêrse. Ol şu işmeklere dūz salsa, sirke oluyor. Dūz salsa sirke oluyor, hañal bolya şer'an, de mi hoca? 'a. Sirke yapılmaz. Sirke amma şu üzümden bolan içmeklere dūz salsa, bu sirke bolâr. Şeri-

255. 'at muni hañal, revā biler. Muni yimeK dürtüs. Bolmasa içmers bizler.

Ūnu hamîr eder. Soñ muñu hamîr edib, bir vahta... Tandır ekmegini görkezmedimîz mi? Bizleriñ ekmēmizi?

260. Bizler, hemmemiz tandır ederz, başka yerden nān almas kişidenez. Her üy alayda, özüne nān yapar. Ekmeg eder. Nān diyerz bizler, ekmege nān diyez.

Halîniñ yüpünü, yünüñü alarlar, oni egirirler ip bile. On soñ muni alıp dāni bir azını boyoyorlar, gızıla, nîle. Nîl. Şu ne nîlleri salıp dāni kedde kedde küy-

265. ze salıp nîle bularz.

g)

- Eger köp ıssı bedeni, ıssı bolan bolşa, o soñ bir mālın ğulağından bir ğān alar. Ğānını o soñ bul damara muni yedd endam, hast endam deyer, muña degirib görers ğāni. Şudıp durar. Eger ğān giden bolşa,
270. yog bolan bolşa, son bir māl kesib, şunun dersini geydirerz. Eger ğān, donub ğatıĝ duran bolşa, onda oña deri geydirmes. Ol onda oña eyi bolmas, bir raķam bir ğatı, yaman meredler bolur. Köp ısıcaķ olubđani nemede. Başķa, yara olsa, muni tanıyrlar, büyük kişiler.
275. Bul, çekmek yani, bul meselen hasmarekeni. Bul meselen ğıbanekeni. Muña göre, hasmar bolan bolşa, muni mollalar, hocalar okusuñ, munuñ doası var. Muñu okuyıp, okuyıp sūf dīp okuyıp oñ soñ yārlar. Yārlar, o soñ bul aķar. Bul iyi bolub ğalır. Eger ğıban bolşa, bir yara.
280. Muña bolşa bir nerse piyāz bilen sābını alıp, içine sābın salıp muni odā ğoyub, ğaynadıp o soñ muni açıb alıp şunu yaparlar. Bul, yārılar.

- Ġızamık hastalarına, bir raķam bolār. Oña bōsa, baytalıñ sūdünü bēse, tīz derre çıkar. Şamala çıkar-
285. mazlar. Ġızamıĝıñ özü tokķuz ğünnük vahtı bar. Uķ ğün çıkar, Uķ ğün dolār, uķ ğünde eyi bolar. Tokķuz ğünde halas bolār. Şoña, ğörkülcek ğözden, ğızamık yēlden deyer. Ġörkülcek dīp, çāçek ğül çıkar, oña bizler ğörkülcek diyerz. Onu kişie ğörkezmezler. Ġörmesiñ, muña

290. göz degen die. Ak̄māma diyerz bizler. Ğzamık bōsa bō-
sa şamāla çıkarmaz, yel, şamal daymesin deye. Şamal
deyse, o soñ içine çöker, munu helāk eder. İçine çök-
se bōsa, baytalıñ sūdünü bererler. Yene bir bakan dīp
bir ağaç bāñ. Ol hāzır bizdeden bar. Onu ğırıp ğırıp
295. onuñ suynu birler. Özü ağaç, ğırsañ sūvu bolār ğıb-
ğızıl. Eger māmā çıkıyar bazı yerde ğotur bolār, çiçek.
Aşağ çökse, ol yürege basar, ezar ezer. Ol ortadan
gider.

- Hamīr māyāni alıbdāni, muñu oklab oklab . Barı
300. tīb kitābları bar tebībleriñ. hene o, palāni palāni
palanılari ğoşubdāni, munu ğōya ğarīb, keddeleb yer-
ler. Soñ balğam gelib balğam gelib 'eh 'eh 'tūp dīp
eyilik bolub gidertā.

- Boğaz ağırlarına bir kişiler taplıyar. Bazı
305. hileyle, soğup öyle basar, şöyle basyar. Damağ bo-
lubdur diyolar, diliñ argasında bir kiççik dil bār.
Görüb, göttürüb ğoyyor. Sonuñ bilen, Alla Teala, özü
bir şifa berib yahşı gidibōtir. Ha'. Her nēse bul
dünyā sevābül esbābeken. Bir nērse bir nērse sevāh
310. bolareken gidireken. Ama bul vahtına göre, indi bo-
sa dağtır boldi. Başka devā boldi. Bu dāvalar, o dāva-
lar esse, zelil etyār, parin yok hiç. Ğval bir ādem
hastalanan bolısa, bürüncü sūvda ğaynadıb içse, yahşı
bolartı. Ama ğindi şoları işse, kesenimiz öñküden

315. köp bolya.

Her zamanın özünü bir vahtı varekeni, şüfāya mefāya golverehēkeni bul, o zamānda orakantı, bu zamānda tabıl, dahtır bolmasa bolmuyorekeni. Her zamānda bir zamān.

320.

Eli döüpleri, oni bilen kişiler göre, bul döülüptür. Muni, yimirtānıñ sārısı bilen, azrāğ dūz salar. Munu sayıp sayıp munu bağlar. Onuñ üssünden bir kaval bağlar. Onuñ üssünden böyle böyle ağaç goyârlar, her yāşına bir gün alar. Kırk yāşañ bōsa kırk günde

325.

otuz yāşañ bosa otuz günde yahşı bolâr. Men özüm bağlayarın. Men bağlarıñ. Ayak döülen bolşa, el döülen bolşa ya bir çıkan bolşa, buları men özüm sarılaram.

'Kulak ağrılarına, ben bilem yok onı.

330..

Bir göz ağrı diye, şire pīre, gavun tarpızın vahtında, göz ağrı köp deger. Meselen gırmızı goyâr, ya olmasa bizler leblebi diyerz, bulan ne diyer?

Pancarıñ yaprağı var, Yuvip yuvip, pancarı bağlasa bul göz, muniñ ağrısı yok bolâr. Üzümun yaprağı bolâr. Yanı bunun bile biñ gül peydā bolâr içinde. Onu

335.

bosa mollâlar, okuyar. Biraz bürünc mü biñ nerzeni 'suf diyo, mundan munuñ içindeki güller kaçır. Mundan göz eyi bolub gider.

h)

340. Eger, ayālın gözu degen bōsa, bir ğapdalı çukur bolâr. Deşik bolâr. Eger merdānānın gözu degen bōsa, erkeğin, bir ğapdalında azrak büyük bolâr. Ondan işa-re şul ki, muña erkek ādemın gözü degibdir. Muña ayāl kişiniñ gözu degibdir, deyeller. O son muni kırk yā-lab pıçak bile urarlar, pıçağın ucu bile. Son muni uhlab uhlab bir neçe kişiniñ tüplüni 'tüp 'tüp dīp e-lerler, son muni alıb ayasına, biyerine bi yerine çalarlar.
- 345.

350. Aydıberen he, bir nerzesi bār nazarıñ, men gözüm deĝdi, meselen menin gözü deĝdi ya munuñ gözü deĝ-di. Muni siz bildiñiz ki şunuñ gözü deĝdi. Yanı şu ādām bilen geplebdi, şul ādām şuna köp ğarapti, şo-nuñ gözü deĝdi. Bazı ādamların gözü meşur merdiñ, bil-yo, şu ādāmın gözü deĝyor diyor. 'Ha ādem 'ha māl. Bir ādem, gözü bar ādemler bolyo. Ol ādemlerin gözü degen bosa, deşfan onuñ barıb, yürīb giden bosaa, ayağının jıvını kesyorlar göz deĝmesin dīp. Ya dönundan azıcık kesib alyorlar. Munu ōda yakıb tüsse atyarlâr, onuñ tüsse olsa, ol yahşı olyâr.
- 355.

Bul gözü deĝyēn ādemler, ōzü bilyâr, menin gö-züm deĝyor diyor. Bir müsülmana, bir kişie gözüm deĝ-

360. mesin , yā bir ekine, tarlasına ya bir mālina gózum
değmesin dip çep eliniñ, yeninin ūcunu gaytarıb goy-
yorlār.Şunda gözü değmeyoreken.Şu çep yeninin ūcunu
gaytarıb goysa, góz değmiyor.Bolmasa, birbuğ-
day bosa, 'pah ho' bul köp bolupdur dīse, şol hem-
365. mesi gurūp galyor.

-VII-

SÖYLEYEN : Ay Bibi Oğuz

DERLENEN : Karışık konular.

1. Yün aldık, yün alyon geyunna. Munu egiryo, şüle, şüle. O soñ onu garteyo. Muni dokyo, boyayor. Ğāzana suv salyor. Üç ayda bityo. Törd ayda, üç ayda bityō. Munu üç kişi dokyō. Ka iki kişi dokyor, ka üç kişi dokyor. Başka zād bilenimiz yok. Ovğānistanda, Pākistanda boyyor.

Böre geldik, şükür dēvlet bañar. Söñyo.

- VIII -

SÖYLEYEN : Molla Şahin, 52 yaşında.

DERLENEN : a) Atalar Sözü, b) Nasreddin Hoca Fıkraları

a)

- I. Atalar sözi akilliñ gözi.
Yaz yıllāndan gorkon, gış arķandān bokor.
Sūytte ağzı bişen suyi üfleb iĉer.
Erti çōymadık gün, öylen hem çōyımaz.
5. Atıñ árdımı ulı, divanıñ dābani ulı.
Atı yāris oldır, yigidi nāmıs oldır.
İl āğlak bolāā doñuz depē çıkar.
Yahşı gep bile yılan hilinden çıkar, yaman gep bilen
müsülman dīnden çıkar.
10. Damla damla kól bolur, hiç dammasa çöl bolur.
Dāgdan arkası bolanuñ, dāşdan yüregi bolor.
Serçeden gorkan darı ekmez.
Uluynuñ aydanını etmeduk uluncıgh.
Akliñ bolsa aķla eger, aķliñ bolmasa nakla eger.
15. Sudon ön boğup, beladan ön sadāķa.
Doku depretme, ācı gepletme.
Yakma bişōrsuñ, ğazma düşōrsuñ.
Günāliniñ öduna biğünā koyār.
Öter himmacılık, ğālır uyacılık.
20. Uluynuñ uyulası gelse kiĉē deger, kiĉiniñ āğlası
gelse ulā deĝer.
İhlap bilen āğlasañ, sokur gözden yāş çıkar.

- İki keimenin başın tutan galp bolar.
İki tarpız bir elde tutturmaz.
25. Eki el biri bir yuva.
El eğrise özüne garşı.
Her kim öz çoğunu kül tartar.
Eken oror,eden goror.
Yahşılık et yanında gor yamannıg et alında.
30. Mellek çay eberse yer eyyesin yerden çıkar.
Tohum al da yere serp,neme ektin cog ova.
Eğren bolsa yol yahşi,garran bosa gıyz yahşi.
Al vahtı gelmen hiley dogmaz.
Kosa kırkaçı yahşi,kırktan son ölse yahşi.
35. Atın barka yol tani,pulun barka il tani.
Yaman yanında bolmasın,gotur golunda bolmasın.
Yoldaşın garga bolsa,yimitin tok.
Gazanın yanına barsan,garası yokor.
Garındaşın sözü garangıda belli.
40. Yaglı gunin yat yahşi,gannı gunin garındaş.
Er yahşişi il tanır,at yahşişi yol tanır.
Diyşin barka aşını yı,diyşin giden son başını yı.
Ertin barka eteni yap.
Kurt sonnu beller,kereş delli beller.
45. Yorganına layık ayak uzat.
Hem sayan kor bosa gözün goporag.
Türkmen holug dursan düyşünden goc atur.

Ark an bilmez, aç hour.

Yalangaça yaz yahşi.

50. Yaz yapınceni goyma gış özün bil.

Gatıksız gazan gaynamaz, enesiz oğlan cynamaz.

Gariş ettin gaymak eşik.

Yetim mglak becerdim, agzım burnum yag dadi, yetim oğ-
lan becerdim, agzım burnum gan dadi.

55. Gozu yok, izi yok.

Oğlannu öyde oğulluk yapmaz.

Yelli gün yat, yağmırlı gün yat.

Ata binen eyyesini tanımaz.

Galpın gazanı gaynamaz, gaynasa da goyulmaz.

b)

60. Ependi bir gün bir bayın yanına barakekeni, essa-
lamü aleyküm baya. Bay, vealeyküm selam ependim, buyrun
neme hizmet? Mana bir yüz milyon rupiye pul kaz bir dip-
dir. Bay, aydıpdır: Sen yüz milyon rupiye neme iş eccen?

65. Yüz milyon rupiyeden pul kar bolir mi? Men tayyare alcag
dipdir, men ucag alcag dipdir. Onda bay, ayıpdır, men sen-
den ucag alırım yani ucagın mozuk harcı köp bolya dipdir.

SÖYLEYEN: Molla Şahan Oguz, 54 yaşında.

DERLENEN: a) Yemekler, b) Sigara ve değişik içkilerle ilgili alışkanlıklar, c) Hz.Adem ile Hz.Havva'nın Cennetten çıkarılmaları ç) Türkiye hakkındaki görüşleri.

a)

- I. Hepsinden öndesi pâlav bişiryerler. Pâlav etyerler, şorba etyerler, gâvurma etyerler, mantı etyerler, kebâb etyerler, hōş aş etyerler. Sebzâtlar bar, isbanagları bişiryerler. Bülardan imekleri yeti, sekkiz, on çeşit imekleri bār bunun. Bir nemesi b, sa, m, ni bazıları kōp aňlayar, bazıları az aňlayar. Bazıları iki, üç çeşidni bazıları on, on iki çeşidlerni bişiryerler. Ol kadınıñ öyüne, onuñ nemesine göre bişiryerler. Bunun hemmesiniñ öndesi, palav olmasa, hīç olmaz. Palavsız imek olmaz.
10. Bir dāvet yā bolsa, bir kimseniñ geldise palav bişirer. Onuñ yanında hem kaçça bişirse, bişirbersiñ, mantı bişiryer, aş bişiryer, şorba etyer, kebâb etyer, gâvurma etyer, oni bişiryer. Hemmesiniñ öndesi pâlav. İki deşan birinç bar, birisi āğ birinçtir birisi meli birinçtir.
15. Yahşı birinç, şu iki birinçden pâlav etyerler. Kōprek merdimi, māmuruñ tabaķası āk birinci yimyār, köydekileri bu kışlağdakileri āk birinci kōp yiyor. Türkmen tabaķası āk birinç yiyār, başka tabaķası meli birinç yiyār. O birinçler böyle böyle, kedde kedde uzın bolyār, yahşı birinçler. Yimekler böyle. Bizler nān bişirende, ōzu
- 20.

- bişiryêr. Bazardan bir merkezlerde bōsa olyar. Hemmesi bişirende öyünde bişiryêr. Bōyle kedde kedde nanlar bişiryêr. Bazılarınkı bōyle m, nuñ kadar bār. Buranıñ tabakalarında bizlerinki bir az mundan kiçrek. Bazısı iki üç yapıyār, bazısı bir yapıyār. Bazı adamı az bolsa azrak yapıyar. Nemesi köp bōsa köprek yapıyarlār. Bular bir azı normal nemeleri bār. Biraz nemedən, cerenden bārktan bizler biraz gısga. Merkezlerde bārķ bar. Bizleriñ kōylerimizde bārķ bul iliktirik yok. Kōyleriñ iliktirigi yok. Büyük büyük nemelerde, odalarda neme bārı. Geş diyen bir zāt bar, o pitrol bilen yanyār, benzin bilen yanyār, bōyle biyik bolyar. İliktirik bir az az başķa. Nemelerden hemme zāt yetişyār. Ekin taraptan hemme zāt yetişyar. Miyvadan köpregi merdimen goyun eti yiyor. Bōrêdeki nemedən yağlı eti köp yiyorlār. Yağı köp bosa. Arıg bōsa eti yağlı bolmasa yemiyorlar. Hele tan et bosuñ yā goyun et bosuñ yağlısın alyarlār. O yerde, buyyerden yağ ucuz gelyer, azdan diyez. Bu yerde yağ ucuz, o yerde yağ bahāli. On lire bir kilo et bosa, o yerde yirmi lire bir kilo yağ. Bōrede beş yüz neme et bosa, dört yüze yağı beryār. Bōyle. Onuñ arıg mal yemyêrlār. Her kaysınıñ öyünde bar bir dāne, iki tāne, üç tāne. Muni saklayarlār,

45. bağlayarlâr, geyuni, davari getirye besliyarlâr. Bük-
yük büyük böyle oña çağrı geyunam deyerler katağa-
na geyunam diyorlar. Ol geyunnardan bakırlâr, ol ge-
ynun guyrugi uzın olıyâ. Böyle guyrug etyer. Bazıla-
ri bir sene, iki sene bakılanları minin guyrugi yir-
50. mi kilo, on beş kilo bir guyrugi gelyer, etinden ayr-
rıca. Olardan bağlab bakırlar. Oları kesip yiyerlâr.
Bazardan alsa hem yağlı et bolmasa et almayarlâr. İ-
yişligi öyle, munuñ. Her nemede, her hāvetiyede, her
yerde mısapır gelse, palav olmasa başka bir şey oña
55. bişirip bermeyer. Öncā palavı bişirmeli, başka neme-
si yok. İyilyen yemeklerinde.

- Roza bayramında, Ramazanda bolyâr ki bular Ra-
mazan tutıyarlâr. Soñ, akşam cāmilerde bular bir zādla-
rı her kimin de öyünde bir bazi zamannarda olıyâ, mi-
60. vezād zamanı bolyâr. Bazı zamanda gavun garpuz bular
bolyâr. Muni, akşam camiye alıb baryalar, camide
azan okulandan soñ, muni yiyorlar. Ondan soñ, her kim
bir āy tabakayı bir az bay tabakaları, zengin tabaka-
ları bar. Olar her gıce bīrisi, palanıkıda ağz açma bār
65. diyip oñda bir hāzırlık alıyarlâr. Beş, on, her bir
nemede, bir cāmide, bir mascidde yigirmē, otuz ya kırk
ya elli öyle bolyâr. O soñ, tā Ramazan hal bolunça so-
nuñ tabakayı bāyları, her gıce bīrisi bir ağz açma di-
yi, şu yerdeki camiye baran kimseleri, şu akrabaların

70. hemmesini, şu yerdeki gomsularınıñ hemmesini dāvet eder, o yerde yimek bērer, yimegi onuñkıda yerler. Onsoñ sáhárda yiyende öyünde yiyē. Ramazan bayramında, namaz bolcaq diyē, namaz okulcaq diyē. Pālānı cāmide namaz okulcaq diyē. Muña hepisi gicceK. Atı bār, atı, eşegi
75. bār, eşegi, arabası bar arabalı. Bazısı piyāde ēyle gōlayları piyāde, ayak bilen baryar. O yerde toplanyār-lār, o yerde namaz okuya. Namaz okuyandan soñ nemēlerde bōsa, bāzarlarda bosa, çāşılarda bōsa, orda kūçūk bōyūk hemesi bar. Keddeleri bar, kiçileri bār hemmesi bar.
80. Toplanyalar, mivezād 'alyalar, 'satyalar öyüne gōturyērlē. Ondan soñ, öyüne geldi, öyüne gelenden soñ, o yanda oturya. Biz sizıka barya, siz bizıka barya, bul akrabalarınça, birbirinke, senin bayramıñ kutlu bolsun, bayramıñ kutlu bolsun deyip onuñka barya öyüne. Ol bir
85. çāy yā yene bir şirin yā yene bir yimek, yā yene bir yimek yiyen dīse, yemek bişirib beryer, men yimek yimen dīse oña çāy beryer. Üç gün, bazıları tōrt gün, bēş gün dānış olıyar, bazıları üç günde bitiryērlē. Bu hānımlar birbirininke baryar, akrabası bar, hōş atası
90. bār, enesi bār, muñuñ bir kaysı kardaşı bar, olar uzakta bosa, bu kōydeki o kōye gityālar, baryalar. Kaysınıñ özünüñ bir nemesi akrabaları bosa akrabalarınça barıp çıkyālar. Eer barmasa, ol ādem ondan azāde bolyar, meninke bul bayramda gelmedī, bul men ya hesāp etmedī ya me-

95. ne bir kıysı bolmuş.Hiç nemesi yok, imkanı yok, bir â-
deminkâ, biz bunna bir akraba olsak, biz bunun öyüne ,
ol onun öyüne dolaşyalar.Yigirmi öy osuñ, on öy osuñ
kırk öy osun, her kıysısı barıp, biriniñ öyüne barıp
dua etmeli.Bayramıñ mübarek bosuñ, hani öyle bular üç
I00. gün devam etyêr.

Ramazan için husûsi yimek yapmayalar,işte şorba,
akşam ağz açcak zamanında palav yapmayarlar.Çorba,yâ
yene bir zâd, ol nemedede seherlik, akşam seherlik deyerz
bizler.Soñ yîmeginde, gîce bilumum palav yaparlar.Hiç
I05. bir nemesi yok.

b)

- Biz sigâri içmêyeniz.Sigârada ... bâr bizim.Sigâra
adet edenneri biraz az.Bâr, da bizim kôylerimizde sigâ-
ra adet eden kimse yok.Eger bul kôyde yüz aile , yüz aile-
leden iki aile, üç aileden hatta bês aileden pazla,yüz-
I10. den bês kişi sigâra âdet eden dël.Yüzden toksan bêsi â-
det etmedik.Bizlerde âdeti, çay çok içilyâr,böyle bir
imek olsa, getirya, çay getiribârmalı, içibârmalı,bir
bardak bile.Oña büyük bir çaynak diye oña.Onuñ bilen go-
yasân, bir dâne içyâsıñ, iki dâne içyâsıñ,tört tâne iç-
I15. yâsıñ.Bazıları on tâne içyannarı bâr.Bazıları bir tã-
neden doyannarı bâr.Bazıları bês tâne içyâr, öyle.Çây
çok içyâr, bul adeti ziyâd.

- Yene bir göknär bär. Neme haşhaş. Haşhaş etyerler. Haşhaştan böle göza etyor. Göza edenden zamanında böle dilyâlar muni. Akşam dilyâr, 'értên, 'értên şîresi çikyâ, süydü bolya. Süydü çıkan bu zād bilen, güneş doğmazdan önce gırıp alyâlar muni. Topluyor. Mundan alışan-nari bär biraz, âdet edenneri bär. Yüzde bēş kişi bosa bādır mi? Yüzde iki kişi, üç kişi bādır, ondan pazla yok. Ene öyle, yiyorlâr, çekyolâr muni. Böyle bir şeyler bar, bazısı özünü yiyor, bazısı tüssesini çekyâr. Ol çok mûzûr zād. İnsanı hiç insannık goymâyor insanda. Öyle bir yapıâ ki, bul mene bir, bâzi içiki içyenleri gösteryor, olardan hem kötü bolyor ol. Hiç insannık galmayar onda. Böyle uhlap oturyor. Kāve, hiç kōyde bu kışlağlarda hic yok. Şeerlerde. Biz kendimiz bir kâve para bilen alanmız yok. Bir yere barsak, bir bardak berse-ler içendir. Bolmasa kâve almayaz. Merkezlerde bär. Gara çāy, siyā çāy, yeşil çay içyârlar. Kōprağı hep yeşil çay içyâr. Gök çay diyer, kōp acı. Onu içyârlar. Gara çaylar biraz bōrāniñ çayından iyi. Ol Hindistandan gelyâr. Bi-ziñ Afganistanımızda çay yok hiç. Urusyadan gelyar, Pa-kistandan gelyâr, 'Hindistandan gelyar, 'Çinden gelyar, 'Po-landdan gelyar. O çaylardan içtimal etyârlar. Kendinde hiç çay yok.

c)

Türkmenner kışlaqlarda oturyâr. Göçeri yok.

- Kanča zaman gelye, bul barıb ibâdet etyêr. Soñ bar
 şu darağtın yânında , şecere imamnıñ yânına bārıb, o-
 turyo bul. Házreti Bîbi Āva aylanıb barya. Baran pille-
 I45. sinde , diyo ki, sizlere diyor bir zādı öğredeyin ki
 sizler dāimi behište ğalıñ diyor. Sizler diyo, bilyosu-
 ñuz mu diyor. Şu darağta nēm için ivme rivāyet edyo Al-
 la Teala diyor. Sizler , behiştten bir zamanda çıkarcak
 sizleri diyor. Şu darağtan iyseñiz, şu darağtın mīve-
 I50. si köp şirin, tatlı mundan iyseñiz diyor, mundan hiç
 ādem ğarrımıyor, ölmüyor, hiç vāt behiştten çıkmıyor di-
 yor. Būr oturuşuna kanča yemin etti deyer, kasem etyêr,
 Alġānıñ ismine. Soñ, Bîbi Āva, her günde barsa, bir Kan-
 ça gün barya, barsa şu şödüp oturyo bul. Mundan biraz
 I55. ĩyk görüyor. İyk gören soñ, köp şirin, tātli, şirin. On-
 dan soñ bir dānesini, iki dānesini göterib, Hazreti Ā-
 dem Aleyisselāmıñ yânına barya. Adem Aleyisselāmıñ yā-
 nına barınça muni yi diyo. E sen diyor, nāsıl yidiñ
 munu diyor, sorāmadın bir zād edmediñ diyor. Yök diyor
 I60. şunça kasem etti bir ādem diyor, kóp ol insan, bir mü-
 sülman köp ibadet eccek maña diye kasem etti diyor. On-
 dan soñ, Hazreti Ādem Aleyisselām , ağızına salıb, bir
 yūdub tüflor, ikile yuccak bilesinde birasından
 tutuyor. Men ādemlerin bórsünde bir nemesi bār. Erkekler-
 I65. de bār, hatımlarda yok bul. Ol Bîbi Āva yidi tu-
 tan pillesinde kēkardānda ğaldi.

I70. Ondan soñ muni, asımandan yere düşüryärlär. Vere düşüren pillesinde, Bîbi Āva kıysı bir yere düşyor, yılan yene bir yere düşyor. Tavis neme düşyor. Şeytan, serendibe düşyor. Har kıysı munnarın bir yere atılyär. Yörye, yörye, yörye, kıysı er yerde, birbine duşman. Kıanča, üç yüz yıl mi kıanča zaman bular birbine nemi....

ç)

I75. Türkienı bilyertik biz öñceden Türkienın neredetini, bir as hissesi 'Asyada, bir az hissesi Qurapanın hissesinde bularnı biz añlıyartık, Türkienın durumni, nasillini. Bizler biraz, orıda bilyertik Türkienın bārlını. Öñceleri muña gelmek arzusunu edyerdik de bizler gelē bilemiyortuk. Herkes bilyor. Hani şul güneşi kimse bilçe bosa, Türkienam bilyor. Cōcugi, hānımı, yā keddesi, yā kıçigi hebsi bilyo buni, Türkienın bārlını. Türkienın, böre gelmezden öñ, oval, Türkienın cumurlan barānını, ona qarşılık edenne, istikbal edennerini, hebsini bular hebsi bilyar. Muña, şu Urus neme savaşı boldu mu, Kıbrıs savaşı boldu, şunča şu Türkler sevindi ki gıcā gündüz radyonı bular, baqartı, mana palan yere vardı, mana bugün böyle içeri 'girdi, böyle bul Kıbrısıñ buları aldı, böyle yaqtı, öyle yaptı, munuñ hepsini bular anlaptılar. Radyodan, dinleyerdiler savaşıñ nemelerini. Hātta, bul dīdi men munča saattā Kıbrısıñ Meksiko dīmiş onuñ neme-

I80.

I85.

190. sine paytat merkezine. Biz dīdi, oña barcaḡ, o yerde dīdi, bārak urcaḡ dīdi, şu zamanda bardı. Olarnı merdim dinleyerdi. Ōñ soñ, İngilisler, Londra radyosundan muna söyledi, dīdi, Türk dēvleti istese yetmiş tōrt saatte dīdi hatta Yunānı dīdi, tasvireedib, aların dīse, alībilyor dīdi. Türküñ bārlını düşünyorlar. Bular Türk devletin bārlını biraz gurur etyartular Türklər. Kañça zaman oldu ka, otuz yıl oldummu ka? Bir azları geldi. Türk, terzie boldı, terzie bolandan soñ, biraz esker, Urusyā teslim boldı. Eger, okullarda bilyēn bol-
200. sañız, Urusya teslim bolup Enver pādişā, Urusya teslim bolan. Biraz nemeler bilen. Sāmi Pāşa, Enver Pāşa yene kim, bul ependilerden büyük ependilerden teslim bolan soñ, o zamanında bir az İbrahim Ğakay dīyi bir kimse Evganistandan bir Ūzbek nemesinden, onuñ nemesine,
205. uruḡuna Ğakay diyer. Ol, Orusya bilen savaḡ etyerlēr. Türkmen bilen bārabar savaḡartılar, onun bilen yardım- cısı. Bu zamanda Enver Beg, orāda, Urusyada teslim bolup yoran zamanından soñ, Enver aytya ki, men İbrai- ma barayın, İbrai- ma bārsam, palānı zamanında, sizler
210. diyor, Türkten baran eskerleriñ hepsi, subayu, münba- şu, yüzbaşı böyle kimseler barakene. Bulara söyleer ki men palānı zamanında savaḡa çıkcaḡım, sizler hem böre- den çıkıñ diyor. Munu osa, Urusya anlayo, Urusya anlan- dan son, İbrai- me barıp teslim bolyā. Bir kimseni, mah-

215. sūs, Enverin ādına bir mektup yazyalār, aytya ki Enver men seni gönderdim İbraime deyor. Sen her kısım ol-
sa, İbraimi dīri tutub gelceksiñ, öldürmēceksiñ diyer.
Ol mektūbu bosa, bir kimsenin eline berye, birini gön-
derib goveryo. İbraimin eskerleriniñ yānından uzatyor.
220. Mektub çıkıyor, mektub çıkandan son, İbraime deyor ki,
Enver sen bizi öldürmek için geleneken, sen bizimlen
birleşmēne gelmeneken, sen bize maḥsūs bolup diyo, mu-
nu zindana atyo. Toksān kişi bular teslim bolyala gelb.
Toksān kişiden yirmi kişisini diyo, muni öldüryo İbra-
im. Türkmänner aydyā ki, bul Türk asıllı bōsa, bul Öz-
bek diyor. Biz bunu öldürmēne nasıl ğarar diyār. Özü, bir
memleketiñ , bir Türk yānağ memleketiniñ bir nemesi
bosa, oña nasıl öldüryā diyor. Son gelyalā, Enver
çıkaryalā, İbraim ğaçya. Ūzi Enverin, biraz esker tō-
dalab, esker tōdan soñ, Urusya bilen savaş yapıyor. İki
yārim sene savaşyor.

- İki yārim şeneden soñ, ğurban bayramı ğü-
nū, bul Enver Beğ şehit bolyār. Şehit bolmadan önce ayt-
yā ki , ğıcede dūř ğördüm, dūřümde bir az kötüleb ğör-
düm, İtimal bār, men şehit bosam, yānimda mūhtürümü, dā-
şimi, buları şol Sāmi pāşalara tagsim edib beriñ. Sizler
indi kendiziñiz bilyā diyor. Son ğurban bayramı ğünü bul
şehit bolyā. Şehit bolandan soñ, göteryōlar, defin etya-
lār. Hiç ğaysı, ayağ çıblağ, Urusyanıñ mukāviminde duru-

240. bilmiyorlar da kaçyolar.Yetmiş kişi bolup, yetmiş iki kişi Árganistān geç yolar.Árganistān gelen pillesinde, yetmiş biri Türk asıllı.

SÖZLÜK

-A-

ağz açma	: iftar yemeği
ahtar-	: aramak
ardan	: ucuz
arriğ	: zayıf
arriğla-	: zayıflamak
aşak	: aşağı
ayāl	: hanım
aydım	: şarkı, türkü
aylan-	: çolaşmak.
ayt-	: söylemek

-B-

bahāli	: pahalı
baḥşı	: türkü ve şarkı söyleyen
bar	: var
bar-	: varmak, gitmek
bar bol-	: var ol, yaşı
bay	: zengin
bazar	: pazar
bēbēk mama	: ebe
biler	: bir çeşit biçme aleti
boğoz	: gebe

buzkeşi	: oğlak güreşi
büşkü	: biçme aleti
bürüncük	: örtü

-C-

cāy	: yer, mekan
cemlen-	: toplanmak
cengel	: orman
cevān	: delikanlı

- Ç -

çal-	: sürmek, değdirmek
çanak	: tabak
çap-	: vurmak, kamçılama
çekide	: ayrandan süzülen su
çunça	: şu kadar
çümür-	: suya batırmak

-D-

daktır	: doktor
dāniş ol-	: konuşmak, tanışmak
dutar	: bir çeşit çalgı
düy,akeş	: kervan

dekancılık	: tarım
deryā	: ırmak
dövüm-	: kırılmak
düzken	: tuz çıkarılan yer

- E -

ene	: anne
erre	: destere
ertil	: sabah

- G -

gapdal	: taraf
gatişdırıp	: karıştırıp
gaytar-	: geri döndürmek
gep	: söz, laf
gepleş-	: konuşmak
gışlag	: köy
glyz yenge	: gerdek gecesi kızın yanına bırakılan kadın
gijjik	: küçük
godek	: yeni yetme erkek çocuklar

gökbörü	: gelinin oğlan evine getiril- diğinde verilen yemek daveti.
görkölcek	: bir çeşit hastalık
göveş	: bir çeşit et yemeği
gulağ halka	: küpe
guvarcın	: güvercin
gulaý	: yakın

- H -

halta	: kese
hāzır	: şimdi
hem	: da, de
hemme	: hepsi
hemmeleş-	: toplanmak
hiley	: hanım
hille	: veyahut
hovli	: havlu
höl	: yaş

- I -

ısrıgı	: yüzük
inan-	: inanmak
inanan	: inanan

- İ -

indi	: şimdi
işmek	: içilecek şey
it	: köpek
iyk	: iğde

- K -

kalay	: nasıl
kança	: ne kadar
kaysı	: hangisi
keçebe	: atın üstüne konulan heybe
kedde	: büyük
kelle	: baş
kenel-	: danışmak, görüşmek
kırkgasanag	: koyunun içkembesi
kökrek	:
kömeg	: yardım
köp	: çok
küde	: bir çeşit kap, testi
küncü	: susam

- L -

leşkerbaşı	: kumandan, askerin başı
libas	: elbise

- M -

malدارلىق	: hayvancılık
mamey hava	: Havva Ana
mañley	: alın
māya	: tırnağın kesilmemiş yeri
maya	: hamur mayası
mayda	: kadınlar, kızlar
maza	: tat
merdāna	: erkekler
mihman	: konuk
muzur	: zararlı

- N -

naqıl	: herkes tarafından bilinen ve hoşa giden söz
namaz yap-	: namaz kılmak
nan	: ekmek
nana	: nane
neme	: nasıl, neden
nil	: yeşil

- O -

oğul yenge	: gerdek gecesi, erkeğin yanında
------------	----------------------------------

bulunan kişi

orun	: yer
------	-------

orun	: önceki
------	----------

- Ö -

öñkü	: önceki
övüç	: çok iyi
öy	: ev
öylenme toyu	: düğün

- P -

palav	: pilav
pillâ	: sonra
pîşin	: öğle vakti

- R -

rôza	: oruç
------	--------

- S -

sırça	: küp
soy-	: kesmek, yüzmek
söyüncü	: müjde, muştuluk
sugun	: bir cins geyik
suñık	: kemik
suv	: su
sünnet toy	: sünnet düğünü

- Ş -

şêlêk	: varil
-------	---------

- T -

tāma	: danga
tapıl-	: bulunmak
tay	: yer
tebrek	: bir çeşit çalgı
tebāşir	: tebeşir
tōm	: bütün, topluluk

- U -

uruş	: savaş
------	---------

- Ü -

üç yārım	: üç buçuk
üy	: ev

- Y -

yahşı	: iyi, güzel
yaman	: kötü
yamanla-	: kötülemek
yānıg	: gibi
yorunçka	: yonca
yūka	: ince

- Z -

zād	: şey
ziyād	: gazla